

✿ BUDAVÁRI ✿

2024. 10-11. ✿ V. ÉVF. 5. SZÁM

SÉTÁK

TÁJÉKOZTATÓ ÉS KULTURÁLIS
MAGAZIN

GYEREEKKOROM HELYSZÍNEI MIND A BUDAI VÁRHOZ KÖTHETŐK

INTERJÚ KÁSÁS ZOLTÁN VILÁGBAJNOK VÍZILABDÁZÓVAL

Szent György-kápolna

Újabb régészeti leletek
Visegrádon

1956

Hetekig parázslott
a levéltári palota

Heuréka!

Új szabadtéri kiállítás
a Várkert Bazárban

NHP
NEMZETI
HAUSZMANN
PROGRAM

**BUDAVÁRI
PALOTANEGYED**

KEDVES OLVASÓ!

20

22

16

12

TARTALOM

LÉLEKZET

- 4 Gyerekkorom helyszínei mind a budai Várhoz köthetők – Interjú Kásás Zoltánnal
- 19 Megvásárolható a Főőrség épületét megidéző pénzérme
- 22 Előkerültek az elveszettnek hitt Szent György-kápolna maradványai
- 26 Szulák Andrea – Örömteli a fejlődés a budai Várban

KIRÁLYOK VÁRA

- 8 Merániai Gertrúd tragikus élete

MŰSZÁK VÁRA

- 12 A szerelem hangjai – Erkel Ferenc és Adler Adél

KARIKATŰRA

- 15 Erkel Ferenc

ÚJJÁSZÜLETÉSEK

- 16 Hetekig parázslott a levéltári palota 1956-ban

ESEMÉNYEK

- 20 Új szabadtéri kiállítás nyílt a Várkert Bazárban
- 24 Családok köszöntötték az őszt a Várkert Bazárban
- 25 Adventi dallamok a Lovardában

ÉVSZÁZADOK ÜNNEPEI

- 28 Szent Márton, Pannónia szentje

PALOTARENDEZVÉNYEK

- 31 Liszt, Haydn, Beethoven a Karmelita épületegyüttesben

AKTUÁLIS KÖZÉRDEKŰ INFORMÁCIÓK

- 32 Hírek a Budavári Palotanegyedből

BUDAVÁRI FINOMSÁGOK

- 34 Gazdagok és szegények étele

KÖZELKÉPEK

- 35 Keresztrejtvény

A József főhercegi palota újjáépítésének látványos szakaszához érkezünk. A szakemberek megkezdték a palota kertjét szegélyező díszes kerítésfal, a lodzsa visszaépítését. A kerítés szinte sértetlenül vésztele át a II. világháborút, ennek ellenére a teljes építményt elbontották, helyén hosszú évtizedekig elhanyagolt rommező állt. A Nemzeti Hauszmann Program keretében most eredeti formájában állítjuk helyre a palotát, a kerti lodzsát és a hozzá kapcsolódó kapuzatokat is.

Zajlik a Honvéd Főparancsnokság rekonstrukciója is, ahol jelenleg az épület Szent György tér felőli oldalának szerkezetépítési munkáinál tartunk. A tervek szerint év végére elkészülünk az egykori Vöröskereszt-székház újjáépítésével, amely az eredeti külső homlokzattal született újjá, és korszerű irodaépületként funkcionálhat a jövőben.

Előreláthatólag 2026-ra fejezzük be a Budavári Palota északi szárnyának rekonstrukcióját. Újra megnyílik a Szent György téri főbejárat, és ismét látható lesz fölötté a Hungária-szoborcsoport. Az épületrészt átjárhatóvá tesszük a Szent György tér és a Hunyadi udvar között.

A Bécsi kapu téri levéltári palota, ahová hivatalosan 1923 szeptemberében költöztek be a levéltárosok, sok viszontagságot átélt a történelem során. A legnagyobb kár az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaiban érte, amikor egy szovjet gyújtógránát hatalmas tüzet okozott az épületben. A Magyar Nemzeti Levéltár évszázados történetén keresztül az 1956-os eseményekről is megemlékezünk lapunkban.

Megnyílt új szabadtéri kiállításunk a Várkert Bazár Gloriettjén, ahol ezúttal világhírű magyar tudósokkal ismerkedhetnek meg a hozzánk látogatók. A november 30-ig ingyenesen megtekinthető tárlat két friss Nobel-díjasunk, Karikó Katalin és Krausz Ferenc sikerének apropóján ad ízelítőt a magyar géniuszok olyan korszakalkotó felfedezéseiből, amelyek kiállták az idő próbáját, és hozzájárultak jelen világunk alakulásához.

Népszerű a Karmelita épületegyüttes egyedi kialakítású és akusztikájú Beethoven-termében rendezett komolyzenei koncertsorozatunk is. A zeneszerető közönség a következő hónapokban is izgalmas előadásokból válogathat. A hangversenyteremben novemberben az operáé lesz a főszerep, az advent idején pedig napjaink egyik legjelentősebb újrafelfedezett zeneszerzője, Gregor Joseph Werner kerül reflektorfénybe.

Programjainkon kellemes szórakozást, magazinunkhoz pedig jó olvasást kívánok!

Programjainkon kellemes szórakozást, magazinunkhoz pedig jó olvasást kívánok!

*Fodor Gergely
kormánybiztos,
a Várkapitányság vezetője*

BUDAVÁRI SÉTÁK, V. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

Kiadja: Várkapitányság Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt. 1013 Budapest, Ybl Miklós tér 6., 1519 Budapest, Pf. 365
ISSN 2732-0855

Főszerkesztő: Kőrösi Gábor

Főmunkatárs: Csermely Gábor Vezető szerkesztő: Tallér Edina

A szerkesztőség munkatársai: Borbényi Györgyi, Aykhan Gökhan, Fekete-Horváth Erika, Gyarmati Krisztina, Leitner Karina, Nagy Nándor, Németh Mónika, Sándor Zsolt, Viland Gabriella, Virág Csilla Fotók: Dragon Tamás, Dragon Zoltán, Kárász Karolina, Alamy, Fortepan, Gyulai Erkel Ferenc Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár, MTI, PIM, Shutterstock, Várkapitányság archívum

Fejlesztéseinket és programjainkat bárhol és bármikor figyelemmel kísérheti. Kövesse közösségi oldalainkat, tekintse meg *Budavári Történetek* című [online magazinműsorunkat](#) YouTube-csatornánkon, és [iratkozzon fel hírlevelünkre!](#)

hirlevel.nemzetihauszmannprogram.hu

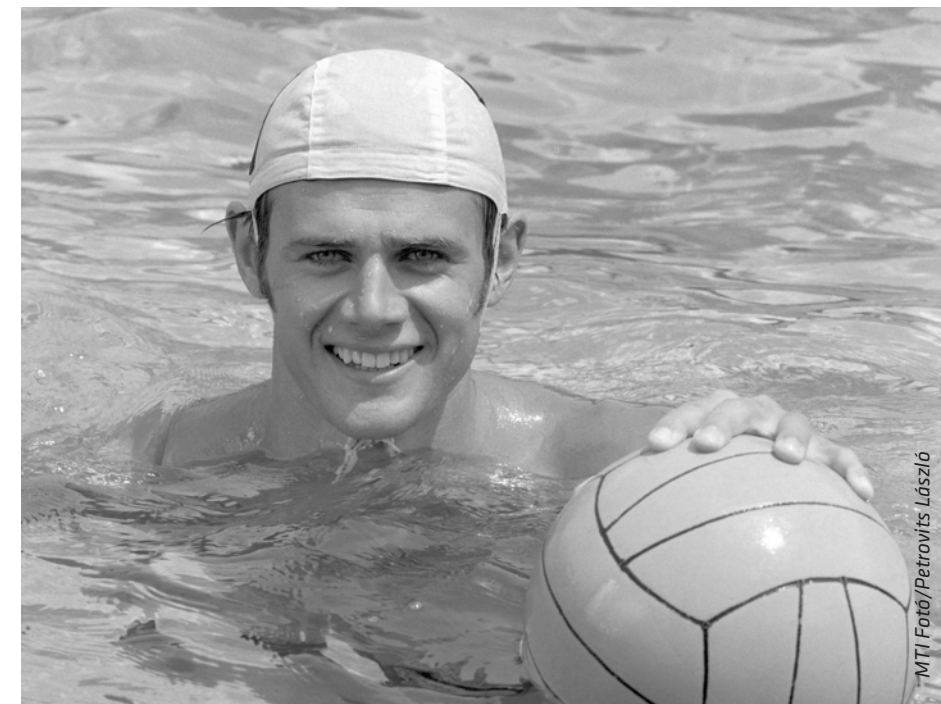
GYEREEKKOROM HELYSZÍNEI MIND A BUDAI VÁRHOZ KÖTHETŐK

INTERJÚ KÁSÁS ZOLTÁNNAL

Az olimpiai ezüstérmes, világ- és Európa-bajnok vízilabdázó, érdemkereszttel és lovagkereszttel kitüntetett mesteredző Budán nőtt fel, gyerekkora óta kötődik a Várhoz, és bár bejárta a világot, nem tudná elképzelni máshol az életét, mint Magyarországon. A legendás sportolóval beszélgettünk sikerről és kudarcfeldolgozásról, múltjáról, jelenéről és a várbéli megújulásról.

✿ **Ön Alpáron született, de gyerekkora óta a budai Vár környékén él, a Nagyenyed utcában nőtt fel. Érdekes lehet évtizedek távlatából látni az itteni változásokat.**

Valóban, először a Nagyenyed utcában, aztán az Attila úton laktunk, most pedig a Lánchíd utca elején. Gyakorlatilag tősgyökeres budai vagyok. Gyerekkorom helyszínei mind a budai Várhoz köthetők. Többnyire a Hadtörténelmi Múzeum előtti régi ágyúkon, ágyútalpakon játszottunk, de rengeteget voltunk a múzeumban is, mi leginkább ezeken a részen játszottunk. Viszont én elég jól emlékszem arra is, hogyan nézett ki a Várkert Bazár, omladozó palánkkal körülvéve, romosan. Csodálatos lett a Vár, a Várkert Bazár és a Váron belül a gyönyörű épületek, mint például a Lovarda is, amelyről láttam fotót, hogyan nézett ki a háború előtt. Na-

✿ **Kásás Zoltán, az olimpiai vízilabda-válogatott tagja az 1972-es müncheni olimpián, ahol a magyar csapat második helyezést ért el**

említi, és Árpád-kori sírokat is talált ott. Sok személyes élmény köt Alpárhoz, hiszen itt kezdtem el az úszást, bár az inkább akkor még kapálózás, lelkes kutyaúszás volt. Az igazi sportoktatás és a pályakezdés már Budapesthez köt. A sportpálya-

✿ **Ön szerint kell szerencse ahhoz, hogy egy tehetséges fiatalból aztán kimagasló eredményű élsportoló legyen?**

Az biztosan segít, ha az ember jókor, jó helyen van, és a megfelelő emberekkel hozza össze a sors. Nálam valóban közrejátszott a szerencse. Még általános iskolás voltam, amikor levittek bennünket a margitszigeti uszodába. Akkoriban még a 33 méteres medencét sem tudtam végigúszni, csak kapálóztam ott a fedetlen medencében. És mégis, a Dózsa akkori edzője, dr. Técsői Henrik, vagy ahogyan mi hívtuk, a Doki bácsi, odajött hozzám, és azt mondta, menjek másnap úszóedzésre. Ezzel a pillanattal indult el a sportolói karrierem. A későbbiek folytán is olyan emberek keze alá kerültem, akik a legtöbbet tudták kihozni belőlem. Ez a szerencsémnek is köszönhető.

✿ **Mit gondol, milyen arányban kell a képesség és milyen arányban a szorgalom a nagy teljesítményhez?**

A rátermettség, a kimagasló képesség alapfeltétel, de azért ön-magában nem elég, folyamatosan

„Annyi minden köt Magyarországhoz, hogy azt nem tudja felülmúlni semmi. Ez az én otthonom, büszke vagyok rá.”

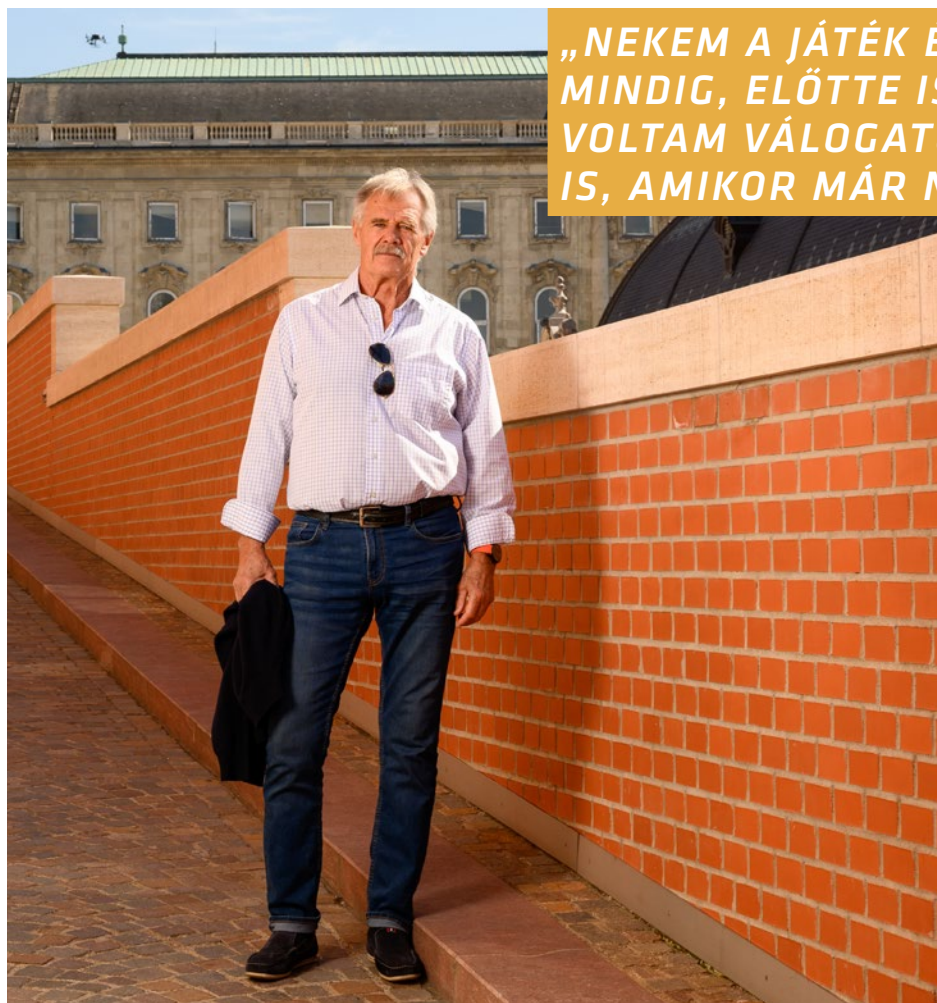
gyon megsínylették a második világháborút az itteni épületek, szinte csoda, hogy ilyen minőségben sikerül újjávarázsolni őket. Fantasztikus a fejlődés, amely végbement, és azóta is folyamatosan tart.

✿ **Ön az Alföldről származik, de pályafutása során rengeteg helyen megfordult, gyönyörű városokban élt, dolgozott. Melyik áll közelebb önhöz: vidék vagy nagyváros?**

Alpár, ahol születtem, történelmi helyszín, Vörösmarty a *Zalán futása* című eposzában Alpár mezejét meg-

futásomnak, munkámnak köszönhetően éltem Európa több városában, és eljutottam Ausztráliáig is, ahol egy évet éltünk a családdal. Akkoriban mindig azt mondogattam, hogy ha Ausztrália Európában lenne, akkor szívesen élnék ott. De tulajdonképpen az igazság az, hogy annyi minden köt Magyarországhoz, hogy azt nem tudja felülmúlni semmi. Ez az én otthonom, büszke vagyok rá, a nyelvünkre, a történelmünkre. Érdekes a világ, jó megismerni más népeket, kultúrákat, jó utazni, de jó aztán hazatérni is.

„NEKEM A JÁTÉK ÉLMÉNYT JELENTETT MINDIG, ELŐTTE IS, AMIKOR MÉG NEM VOLTAM VÁLOGATOTT, ÉS MÉG UTÁNA IS, AMIKOR MÁR NEM VOLTAM AZ.”

az ember ismerje magát, felismerje magában a lehetőségeket, de azt is, ha valamiben nem annyira különleges, mint ahogyan azt elképzelte.

✿ Edzőként jelentett előnyt az élsportolói múlt?

Ha az ember versenysportolóból lesz edző, akkor egészen mélyen ismeri meg a sportágat, hiszen megélte, megéli mindkét oldalt kihívásait. Ha egy csapat nyer, akkor mindenki ünnepli őket, jogosan és okkal. A nyerő széria a jó játékosoknak köszönhető. Ha viszont veszít a csapat, főleg, ha zsinórban többször, akkor azért az edzőt teszik felelőssé. Munkám során sokszor megéltem mindkét szituációt, voltam fenn, ünnepeltem, sikeres, és voltam lenn, hogy ki is rúgtak. Ennek a munkának ez a természete: ha sikeres a csapat, sikeres az edző. A munkánk alapja a szakmai felkészültség és a figyelem, de az is nagyon fontos, hogy egy hullámhosszra tudjunk kerülni a csapattal. Ebben szerintem elég sokat segített, hogy én is élsportoló voltam. Egy bizonyos szinten túl, amikor már nem kedvtelésből, amatőr szinten űzi az ember, sok lemondással és kemény munkával jár ez az egész, akár az aktív sportolói oldalon vagyunk, akár a passzív edzői oldalon.

✿ Hogyan lehet és kell felkészülni sikerre és kudarcra?

Véleményem szerint az egyikre sokkal könnyebb felkészülni, mint a másikra. A sikerhez is kell megfelelő önértékelés és stabilitás persze, hiszen nagyon el tud tévedni az ego a sok ünneplésben, de ez azért mégiscsak egy pozitív előjelű munka. A sikertelenséget, az eredménytelenséget sokkal nehezebb elfogadni, ezáltal felkészülni is sokkal nehezebb rá. Életem során számos példát láttam arra, hogy vala-

fejleszteni kell. A szorgalom, a fejelemzett következetesség is alapfeltétel a hosszú távú kiemelkedő munkához. Sok világklasszist ismertem. Olyat is, aki a szorgalma miatt lett világklasszis, és olyat is, aki lazább hozzáállással kezdte el a pályafutását, aztán később belátta, hogy munka nélkül nincs eredmény.

✿ Ön úszással kezdte, aztán vízilabdázó lett. A szorgalom vagy a rátermettség vitte egyikből a másikba?

Először a Dózsában kezdtem el komolyabban foglalkozni az úszással, de nem sokáig jártam oda, ugyanis édesanyám tántoríthatatlan Fradi-drukkerként nem hagyta, hogy ott maradjak. Így már a pályám elején átkerültem a Fradiba. Négy évig jártam úszóedzésekre, de a második évtől, hetente egyszer már a vízilabdásokkal is gyakorolhattam.

„Nagyon megsínylelték a második világháborút a Várban az épületek, csoda, hogy ilyen minőségben sikerül újjávarázsolni őket.”

Kárpáti György édesapja, Kárpáti Tibor, „Csirke bácsi” volt az edzőm. Egy idő után az edzőim és én is éreztük, úszóként nem mentem volna sokra, abban a sportágban nem voltak kimagasló eredményeim, viszont jó alapokat jelentett a vízilabdázáshoz. A szorgalom és rátermettség mellett fontos az is, hogy

ki sikerre vitt egy csapatot, akkor az egekbe emelték, okkal, joggal örült is neki, és sikeresnek is érezhette magát az edző. Annál is inkább, mert ilyenkor el is hívják más klubokhoz az adott edzőt. Akkor aztán leszerződik egy másik csapathoz, ahol viszont nem tudnak megfelelően egymásra hangolódni a felek, nem jönnek azonnal a sikerek. És akkor az edzőt kirúgják. El kell tudni tűrni a kudarcot is, ráadásul lehetőleg faarccal.

✿ Sportpályafutását a Fradiban kezdte, Ambrus Miklós, Gyarmati Dezső, Kárpáti György, Felkai László és Bolvári Antal oldalán. A válogatott az 1972-es müncheni olimpián ezüstérmes, 1973-ban Belgrádban, az első vízilabda-világbajnokságon aranyérmes, egy évre rá Bécsben pedig az Európa-bajnokságon aranyérmes szerzett. Később az Olimpikosz Pireusz, a szerb Becej (Óbecse) edzője is volt. A sok-sok megvívott mérkőzés és elért győzelem közül mit tart a legfontosabbnak, mi az, ami leginkább boldoggá tette, amikor leginkább érezte, hogy most a helyén van minden?

☑☑ Kásás Zoltán egyik kedvenc újjászületett épülete a Budavári Palotanegyedben a Lovarda, amely rendezvények helyszíne, de egyénileg is meglephető a belső tere

A 70-es évek első felét nyugodtan nevezhetem életem egyik sikerkorszakának. Olimpiai ezüstérem, világbajnoki arany, Európa-bajnoki arany. De nekem a játék élményt jelentett mindig, előtte is, amikor még nem voltam válogatott, és még utána is, amikor már nem voltam az. Mindig nagyon komolyan vettem a játékot, akár sportolóként, akár edzőként jegyeztem az adott meccset. Mindez együttesen tett boldoggá.

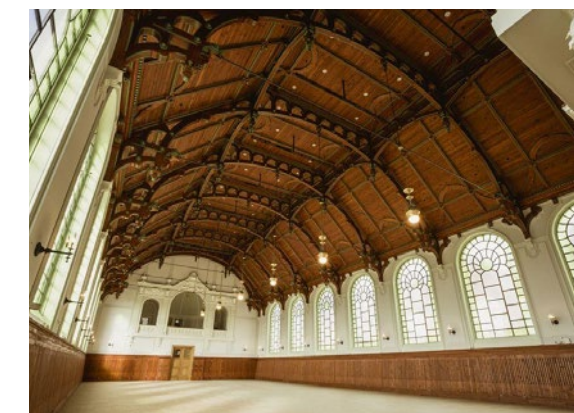
✿ Edzőként mit tart a legnagyobb sikerélménynek?

Két külföldi csapattal is nyertem Bajnokok Ligáját, a jugoszláv Becejel és a görög Olimpikosszal. Velük mindent, tehát BL-t, bajnokságot, kupát, mindent megnyertem. Ez fantasztikus érzés volt, és nagyon büszke vagyok rá.

✿ Ön a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetemen tanítja a leendő edzőket. Mivel telnek a napjai, amikor nem dolgozik?

Van a Balatonnál, Lovason egy hétfévi házuk, viszonylag nagy

telekkel, ott rengeteg munka van mindig, de nekem ez édes teher. Ha tehetem, Dianával, a feleségemmel, ott töltjük az időnket. De nem hagytam abba a rendszeres sportolást sem. Lejárok a Császár-Komjádi Uszodába. Nagyon nem szeretem. Mármint az úszást. De életem során már sokszor bebizonyosodott számomra, hogy a kemény munka elvégzése után érzi a legjobban magát az ember. Van pár velem egyidős barátom, akikkel együtt szoktunk edzeni. Nekik magyarázom mindig, hogy bár utálok úszni, mégis nagyon szeretek. Azt a részét szeretem, amikor vége az úszásnak, és a hosszú edzés után fáradtan beálok a zuhany alá, és konstátálom, hogy ma is végigcsináltam. ✿

MERÁNIAI GERTRÚD TRAGIKUS ÉLETE

Mindannyian ismerjük a **Bánk bán** sötét szívű királynéját, akinek Bánk kardja élen elszenvedett halála felett a nézők jogos elégtételt érezhetnek.

Mindez azonban csak az évszázadok során formálódott történet, amely nem feltétlenül fedi pontosan, hogy milyen királyné volt Merániai Gertrúd, és hogyan is halt meg.

A BEFOLYÁSOS MERÁNIAI CSALÁD

Gertrúd királyné szemére a legtöbb történet idegenséget és a túlzott németpártiságot veti. A királyné valóban – a korszak uralkodói feleségeitől megszokott módon – külhoni származású volt. Családjának birtokai a Német-Római Császárság területén elszórtan helyezkedtek el, központjuk pedig az Isztriai-félszigeten található Meránia volt. Politikai manőverezéseik és lányaik sikeres kiházítása révén a merániai hercegek igen magasra emelkedtek, rokoni viszonyban álltak a környező országok uralkodóival, 1208-tól pedig a burgundi palotagrófi

címet is betöltötték. Gertrúd apja, Bertold herceg 1188-ban I. (Barbarossa) Frigyes császárral együtt tette le a kereszties fogadalmat, a következő évben a német keresztiesekkel indult Regensburgból a Szentföldre. Passaun és Bécsen át érkezett a hadjárat Magyarországra, ahol Esztergomban, majd Óbudán álltak meg.

Bertold ezt az utat és a hadjáratot arra használta fel, hogy az európai fejedelmekkel és uralkodókkal töltött idő alatt hatalmi hálózatát bővítse, hiszen Európa leghatalmasabb urai között forgott. Könnyen lehet, hogy ekkor ismerkedett meg az akkor még

IV. merániai Bertold

Merániai Gertrúd és IV. merániai Bertold, részlet a Hedwig-kódexből, 1353. Készült: I. Ludwig liegnitzi herceg udvari műhelyében (aktív 1350-1398) J. Paul Getty Múzeum, Los Angeles, USA.

Gertrúd királyné, Szent Erzsébet és II. András király: mozaikkép Wartburg várában

csak magyar királyi herceg Andrással, akihez Gertrúd nevű lányát később feleségül adta. Többi lánygyermekének is kiváló házastársakat szerzett, Ágnes II. Fülöp Ágost feleségeként francia királyné, a később szentté avatott Hedvig pedig Szakállas Henrik oldalán lengyel fejedelemszónya lett.

HÁZASSÁG ÉS TRÓNRA KERÜLÉS

András herceg határozott igényt formált a trónra fivére, Imre uralma alatt. Többször próbálta a koronát magához ragadni, 1197-ben pedig fegyverrel győzedelmeskedett bátyja felett, és így megkapta a dalmát-horvát hercegi méltóságot, ahol viszonylagos függetlenségben, már-már királyként uralkodhatott. Itt gyakorlatilag a szomszédságában volt a Merániai Hercegség, és majdnem ezer év távlatából is logikus politikai lépésnek tűnik mind Bertold, mind András részéről a magyar királyi herceg és a hercegnő házasságának elrendezése.

A házasság pontos időpontját nem ismerjük, valamikor 1200 környékére tehető. A történészek gyakran jelölték meg 1203-at az esküvő évszámaként: ugyanis ebben az évben indított András újabb felkelést Imre király ellen, így könnyen lehetett a frissen elvett Gertrúdot okolni a herceg felbujtásával – noha látható, hogy buzdításra már a házasság előtt sem szorult a herceg. András sikertelen lázadása és bebörtönzése után Gertrúdot száműzték Magyarországról, így az ekkor már a bátyja által uralt családi birtokokra tért haza 1203-

II. András magyar király. Zala György szobra a Millenniumi Emlékműből, a Hősök terén, Budapesten

**ANDRÁS BEBÖRTÖNZÉSE
UTÁN GERTRÚDOT SZÁMŰZTÉK,
HIÁBA VOLT AZONBAN TÁVOL,
MÉGIS ÖT OKOLTÁK A GYERMEK
III. LÁSZLÓ HALÁLÁÉRT.**

Tübingiai követek kéri a magyar királyt, hogy lányát, Erzsébetet adja feleségül Tübingiai Herman gróf legidősebb fiának

ban. Hiába tartózkodott azonban a leendő királyné a merániai birtokokon, ez nem gátolta meg a rossz nyelveket abban, hogy a gyermek III. László haláláért őt okolják. András testvére, Imre király halála után az alig ötéves fia, László került a trónra, legalábbis egy rövid időre. Az Andrással

kirobbant trónviszályban az özvegy királyné, Aragóniai Konstancia a királyllyal és a koronával Bécsbe menekült, ahol aztán a kisgyermek László váratlan hirtelenséggel elhunyt. Utána már vitathatatlan módon ültetett II. András a trónra, akinek első lépései közt volt, hogy feleségét visszahívja az országba és udvarába.

URALOM ÉS ELÉGEDETLENSÉG

Gertrúdnak valóban nagy szerepe lehetett férje uralkodásának elejét jellemző németbarát külpolitikájában. A királyné testvére, Bertold bambergi prépost Magyarországon magas egyházi tisztséghez jutott: 1206-ban kalocsai érsek lett. Két másik testvére gyanúba keveredett Fülöp német király 1208-as meggyilkolása kapcsán, így menekülniük kellett birtokaikról. A királyné közbenjárására a magyar udvarban fogadták be őket, ezzel a lépéssel azonban férje egyértelműen szembehelyezte magát a pápával és a birodalmi előkelőkkel. Mindez csak további táptalajt jelentett a királynével egyébként sem szimpatizáló főuraknak az ördögi természetéről szóló történetek szövése.

Noha a királynénak a korszak Magyarországon megszokottnál nagyobb hatalma és befolyása volt – a hadjáratai miatt sokat távol levő II. András helyében szinte régensként, Apoldai Dietrich domonkos életrajzíró

szavaival élve „mint egy férfi” irányította az országot – családját támogató lépései azonban nem meglepők, és nem is feltétlenül árulkodnak a későbbi évszázadok történeteiben megjelenő gonosz szívről. Testvérei bűnrészessége vagy a vádak koholt-sága, politikai indíttatása a korszakban sem volt és ma sem tisztázott. Az addig példa nélküli királynéi hatalomhasználat (ő volt az első nő, aki peres eljárásban bíróként közreműködött, gyakorlatilag létrehozta a királynéi kúria intézményét) azonban könnyen kiválthatott ellenérzéseket, főként az idegenséggel és a családi pártfogással tetézve.

Testvérei segítségével kívül Gertrúd nagy figyelmet fordított arra is, hogy a királyi gyermekeknek megfelelő házastársakat találjanak, és így András és az ország nemzetközi politikai befolyását erősítsék. Lányaik így

rúd testvére, Bertold által elkövetett erőszak váltott ki, csupán a század végén keletkezett krónikákban bukkant fel először. Ez óhatatlanul felveti a kérdést, hogy mennyi a valóság tartalma, és mennyi a szerzői fantázia.

GERTRÚD ARRÁ IS FIGYELMET FORDÍTOTT, HOGY A KIRÁLYI GYERMEKNEK HÁZASTÁRSOKAT TALÁLJANAK, EZZEL ANDRÁS ÉS AZ ORSZÁG NEMZETKÖZI POLITIKAI BEFOLYÁSÁT ERŐSÍTSEK.

előkelő frigyre léptek: az 1203 körül született Mária bolgár cárné lett, az 1207-ben született Erzsébet pedig a türingiai tartománygróf örökösének jegyese lett. Erzsébetet persze korántsem csak politikai házassága tette ismertté, hanem sokkal inkább vallásos elhivatottsága, az elesettek segítése és a róla, vagyis Árpád-házi Szent Erzsébetéről szóló legendák.

Gertrúd királynéi tevékenységének konkrétumairól azonban igen keveset tudunk, ahogyan a gyilkosságig fajúló elégedetlenség forrásáról is. A magyar nemesek németgyűlölete egy lehetséges magyarázat, ahogyan a királynéi hatalom növekedése is, melyet a bárók fenyegetésként élhettek meg. A Katona-féle *Bánk bán*-ból ismert személyes bosszúállás, melyet a Gert-

A résztvevők kilétét is nehéz kihámozni a főként későbbi évtizedekből, évszázadokból ránk maradt forrásokból. Viszonylag jól azonosítható a később ki is végzett Péter ispán a gyilkosként, és hamar felbukkan János esztergomi érsek (neki tulajdonított a híres kétértelmű mondat: „A királynét megölni nem kell, félnetek jó lesz ha mindenki egyetért én nem ellenzem”, mely még egy híres itáliai retorikatanárnál, Signai Boncompagno szónoklat-tankönyvébe is bekerült) az összeesküvés résztvevőjeként.

Tény azonban, hogy a merénylet után András összesen egyetlen főnembest végeztetett ki, a többi (később) hírbe jött összeesküvő pedig viszonylag hamar fontos pozíciókat töltött be az udvarban, maga Bánk is 1222-ig

Magyarországi Szent Erzsébet. Készült Pietro Nelli műhelyében, Firenzében 1365-ben

András kormányzatának tagja volt. Ennek oka lehet az is, hogy annyira elhatalmasodtak az András uralmával elégedetlen bárók, hogy Andrásnak nem állt módjában a kellő büntetést kiróni. Ez esetben a férje országtól való távollétében lényegében védtelen királynében a nemesek egy jó kommunikációs csatornát találtak: elégedetlenségüket és ugyanakkor erejüket egyértelműen jelezték a gyilkossággal a király felé, akinek a hatalmi egyenlőtlenség miatt nem is nyílt lehetősége minden elkövetőre lecsapni, csupán egyetlen szimbolikus kivégzésre volt lehetősége.

A MERÉNYLET

Ha a motivációk és a pontos résztvevők nem is, a merénylet egyes részletei ismertek. 1213 szeptemberében Gertrúd királyné a pilisi erdőben tartott főúri vadászon vett részt. A királyné itt szórakoztatta az országban vendégeskedő VI. Lipót osztrák-stájer herceget, és a vadászatra elkísérte őket a királyné testvére, a kalocsai érsek Bertold is. A király azonban nem emelte jelenlétével a társaság fényét: ő maga éppen a Hali-csi Fejdelemség ellen viselt hadat.

Merániai Gertrúd meggyilkolása

Türingiai Szent Erzsébet élete, freskóalkotás a lübecki Heiligen-Geist-Hospital kórháztemplomban (1440 körül).

IV. Béla magyar király

A nemesek szeptember 28-án ütöttek rajta a vadászat miatt kiszámú kísérettel körülvett királynén. Hogy a merénylet pontosan hol történt, az erdőben vagy a táborban, abban eltérnek a források. A rajtaütés során Gertrúd testvérét, Bertold érseket is súlyosan megsebesítették a főurak – ügyében később még III. Ince pápa is leveleket küldött, hogy a tetesek elnyerjék büntetésüket.

A korabeli iratok alapján a merénylet között volt Töre fia Péter, korábbi királynéi bizalmas és udvarispán, Kacsics nembeli Mihály bán és testvére, Simon. János esztergomi érsek és Bánk bán maguk nem voltak jelen a merényletnél, noha könnyen lehet, hogy az előkészületek részleteit ismerték. A támadók a királynét nem egyszerűen leszúrták: testét kíméletlen módon összekaszabolták.

András királyt Leleszen érte utol a küldönc és a tragikus hír. A leleszi premontrei monostor alapító-irata szerint a követ magával hozta a királyné testének egy darabkáját is, üzenetét alátámasztandó. A hír által lesújtott András Leleszen monostort alapított, hogy két pap állandóan elhunyt felesége lelki üdvéért imádkozzon. A monostorban elhelyezte a királynéi testrészt is, ezután hazatért, hogy a bűnösöket (részben) megbüntesse.

Gertrudis magyar királyné domborműves emléktáblája Pilis-szentkereszten

Béla IV.: Thuróczy-krónika (A magyarok krónikája), 1488, Országos Széchényi Könyvtár Gertrudis-emléktábla: Római katolikus templom, Pest megye, Pilis-szentkereszt, Rieger Tibor Kossuth-díjas szobrász alkotása

KÉSEI BÜNTETÉS?

Gertrúd királyné meggyilkolását több rejtély övezi, mint bizonyosság. Az egyetlen főrangú, akít a gyilkosságban való részvételért kivégeztek, Péter ispán volt. Nehéz azonban elfogadni azt a feltételezést, hogy valóban egyedül munkálkodó gyilkosról lett volna szó, vagy az összeesküvés további résztvevői közrendűek lettek volna – és emiatt még annyi nyomot sem hagytak volna a hivatalos iratokban, mint Péter. Egy ilyen volumenű felségstérítés mögött szükségszerűen egy kiterjedtebb hálózatot kell sejtenuünk, melynek tagjait II. András vagy nem tudta azonosítani közvetlenül a felesége halála után, vagy nem volt lehetősége a hatalmas urakat felelősségre vonni a maga hatalmának bizonytalansága miatt.

Az azonban bizonyos, hogy a gyanú nem múlt el, és azt leginkább a királyi hercegek, (a majdani IV.) Béla, Kálmán és András eleve-nítették fel újra. Az 1220-as évekre már felnőtt és egyre több hatalomra szert tevő királyfik, főleg Béla fontos ügyének tekintette, hogy anyja vélt vagy valós, még büntetlen gyilkosai bűnhődjenek. 1222 és 1228 között fosztották meg birtokaitól és tiszt-ségeitől Bánkot és vejét, Simont, valamint Kacsics nembeli Mihály bánt. Az elkobzások indokaként többek között a királyné meggyilkolá-

Jászai Mari mint Gertrudis. 1872. április 3-án játszotta először Jászai Mari – akkor még mint Kassainé – Gertrudis szerepét a Nemzeti Színházban

Katona József Emlékház, Kecskemét

sában való részvétel is szerepel – kérdéses azonban, hogy valóban perdöntő bizonyítékok kerültek-e elő a főnemesekről bő egy évtizeddel a tragédia után, vagy ez pusztán egy hihető módon felróható súlyosbító tényező volt, és így a politikai okokból elmozdítani kívánt nemesek ellen ütőkártyaként szolgált.

Noha Gertrúd királyné életét és főként halálát sok bizonytalanság övezi, egyértelműen a korabeli politika fontos szereplője volt, valószínűleg nemcsak eszközként, hanem aktív cselekvőként is. Emlékezete persze mindezt egy sokkal kevésbé árnyalt, fekete köntösben találja, hiszen nemcsak idegen volt, de nő is – ezek a tulajdonságok önmagukban állva is, együtt pedig különösen alkalmassá tették az elmúlt évszázadok írásaiban a bevett hatalmi rendszert megdönteni vágyó gonosz szerepének betöltésére. ✿

Gyulai Erkel Ferenc Múzeum

A SZERELEM HANGJAI

ERKEL FERENC ÉS ADLER ADÉL

Az Úri utca 24. története az 1300-as évekig nyúlik vissza, amit a középkori, dongaboltozatos kapualjban található 14. századi ülőfülke és az északi tűzfalból előkerülő, szintén ebből a korból származó, sárkányt ábrázoló kőfaragvány is bizonyít. A számos legendát és emléket rejtő épületben lakott egykor a nemzeti opera ősatya, Erkel Ferenc és felesége, Adler Adél zongoraművész.

Adler Adél és Erkel Ferenc 1839. augusztus 29-én házasodtak össze. Az ifjú házaspár Gyulára utazott nászútra, ahol közös hangversenyt is adtak a megyei kórház megsegítésére. A zene varázsa grandiózus erővel hatott kapcsolatokra, szinte földöntúli magasságokban szárnyaltak együtt, amit olyan minőségben közvetítettek környezetüknek, hogy az általuk teremtett

atmoszférában, a zene leírhatatlan és mágikus rejtelseiben csak időzni, elmerülni tudtak az emberek.

HARMONIKUS ÖSSZHANG

A kor egyik legnagyobb titka mégis a művészpár kapcsolatának kezdete, egymásra találásának miéértje. Zene-tudósok és történészek a mai napig

nem egyeztek ki abban, hogy a mindent elsöprő szerelem, a magasztos lelki táplálék, a zene hatalma vagy egy rendkívül egyszerű, profán körülmény hozta össze a nem mindennapi házaspárt. Kapcsolódásuk magyarázata egészen egyértelmű lehetne, hiszen két kiemelkedő művészember, két östehetség egymás iránti vonzalma nem igazán lepne meg senkit, ugyanis mindketten az összecsen-

gés, összhangzás, a műalkotás elemeinek lebilincselő térbeli hatást kiváltó arányosságainak elkötelezettjei voltak.

A ZENE SZERELMESEI

1837-ben megnyitotta kapuit a Pesti Magyar Színház, ahová Erkel Ferenc 1838 elején el is szerződött. Ugyan ebben az évben megismerkedett a budai koronázó főtemplom karnagyának, Adler Györgynek Adél nevű leányával, aki maga is kitűnő zongorista volt, és akit a következő esztendő augusztusában nőül vett. Házasságukból 11 gyermek született, fiaik közül többen szintén kiváló muzsikusként lettek. Erkel Ferenc

A KOR EGYIK TITKA, HOGY AZ ELSÖPRŐ SZERELEM, A ZENE HATALMA, VAGY EGYSZERŰ, PROFÁN KÖRÜLMÉNY HOZTA ÖSSZE A NEM MINDENNAPI HÁZASPÁRT.

nemcsak a magyar zenetörténet egyik meghatározó komponistája, hanem kimagasló sakkjátékos és a korabeli hazai sakkélet egyik vezéralakja is volt, aki a negyvenes éveiben családjával együtt az Úri utca 24. alatti lakóházban élt.

MUKI, A SZÉDELGŐ

Adler Adél csodálata és értő figyelme a zene felé egyáltalán nem nevezhető különösnek, hiszen Adler György zeneszerző második gyermekeként látta meg a napvilágot. Adél Bécsben tanult zongorázni, a zene Adleréknél a mindennapi élet szerves része volt. A család 1827-ben Budára költö-

☑ **Erkel operájának, a Bánk bánnak az ősbemutatója 1861. március 9-én volt a Nemzeti Színházban**

zött, egészen pontosan az Úri utcai Czigler-házban laktak. Adler Gyula valószínűleg már ekkor játszani kezdett a Mátyás-templom zenekarában, melynek 1838-ban, az előző zeneigazgató halálát követően egyházkarnagya lett, és maradt is haláláig. Az Adler család élete némileg felbolydult, amikor albérlőjük lett Erkel Nepomuk János, akit ők csak Mukinak hívtak. Ő volt Erkel Ferenc egyik testvére, aki jogi tanulmányai miatt költözött Pestre, és így lett az Adler család albérlője az Úri utcában. Egy betegség vezetett ahhoz a rejtélyhez, amelyről a mai napig nem tudni az igazat: hogyan is lett végül Erkel Ferenc felesége Adlerék Adélja. Mukit egy napon súlyos betegség terítette le. Borzalmas állapotán semmi sem enyhített, csak a kedves és jóságos Adél, aki rendületlenül ápolta a férfit, míg az jobban nem lett. Adél addig hordta a vizes törölközőket és a gyógyszereket a fiatal embernek, míg végre fel nem tudott állni. A férfi szívét meglágyította a női gondoskodás, és egy gyenge pillanatában valószínűleg szerelmet vallott Adélnek. Eldöntötte és kinyilatkoztatta, ő feleségül veszi a lányt. Aztán gyógyultan jött a fordulat, ugyanis a felépült János meghátrált, az ígért házasságból semmi nem lett, ugyanis jó időre albérletét is elhagyta.

A JÓVÁTÉTEL

Erkel Ferenc a legenda szerint nem nézte jó szemmel testvére könnyelműségét, és a zenetörténelem egyik legnagyobb alakja maga kívánta rendezni az ügyet. Ferenc nem hagyta, hogy csorba essen a család becsületén, így a történet szerint ő maga vette feleségül Adélt 1839. augusz-

tus 19-én. Budán éltek, és 1851-ben költöztek az Úri utca 24. szám alá, az udvari szárny második emeletére. Népese családjukból az utolsó négy gyermekük már itt született, és itt nevelkedtek a nagyobb, később muzsikussá váló fiaik is.

BŐSÉGES GYERMEKÁLDÁS

Mi más lehetne a bizonyíték a pár egészen különleges, nem mindennapi kapcsolatára, mint a bőséges gyermekáldás? D. Nagy András és

ADLER ADÉL SAJÁT JOGÁN ÍRTA BE NEVÉT A TÖRTÉNELEMBE, MIKÖZBEN A MAGYAR NEMZETI OPERA MEGALKOTÓJÁNAK FELESÉGE VOLT.

dr. Márai György műve, *Az Erkel család krónikája* szerint Adler Adél 10 terhességéből 11 gyerek született, de nem mind élte meg a felnőttkort. Adler Adél nagyságát jól mutatja ennek a nagy családnak a mindennapi ellátása, gondozása, a gyermekek felnevelése, iskoláztatása, ami egészen biztosan nem volt egyszerű a sikeres művész férj mellett. A leírások alapján tudható, hogy sokszor anyagi gondokkal küzdött az asszony, ám az, hogy a neves családból a gyermekek teljes értékű életutat jártak be, többen szintén a zenei pályán folytatták a családi hagyományt, mindenképpen Adler Adél nagyszerűségét jelzi.

GYULAI ÉVEK

A házaspár az erős kötelék, a zene imádata és a népes család ellenére 1860-ban különvált, Adler Adél Gyulára költözött, Erkel pedig a pesti oldalon talált magának új otthonát. A Nemzeti Színház – ahol 1861-ben mutatták be a *Bánk bánt* – közelében, a Magyar utcában élt, majd többszöri költözködés után, már a Zeneakadémia igazgatójaként az intézmény akkori épületében, a mai

get foglalkozott a zenei neveléssel és a tehetséggondozással. Hetvenkilenc évesen, Gyulán halt meg 1899. március 4-én.

ERKEL FERENC OTTHONA

Budapest ostromakor, 1945-ben az épületet találat érte, a ház Úri utca felőli része a háború utolsó napjaiban megsemmisült. Az emeletet 1949-ben újjáépítették, a földszinten az 1950-es évek elején régészeti feltárások folytak. Az épületről műemléki felmérés készült, 1953-ban további helyreállítások történtek, majd jelenlegi, barokk homlokzatát 1964-ben nyerte el. Lipták Irén építész tervei alapján. Erkel Ferenc születésének kétszázadik évfordulóján a ház homlokzatára emléktábla került. ☞

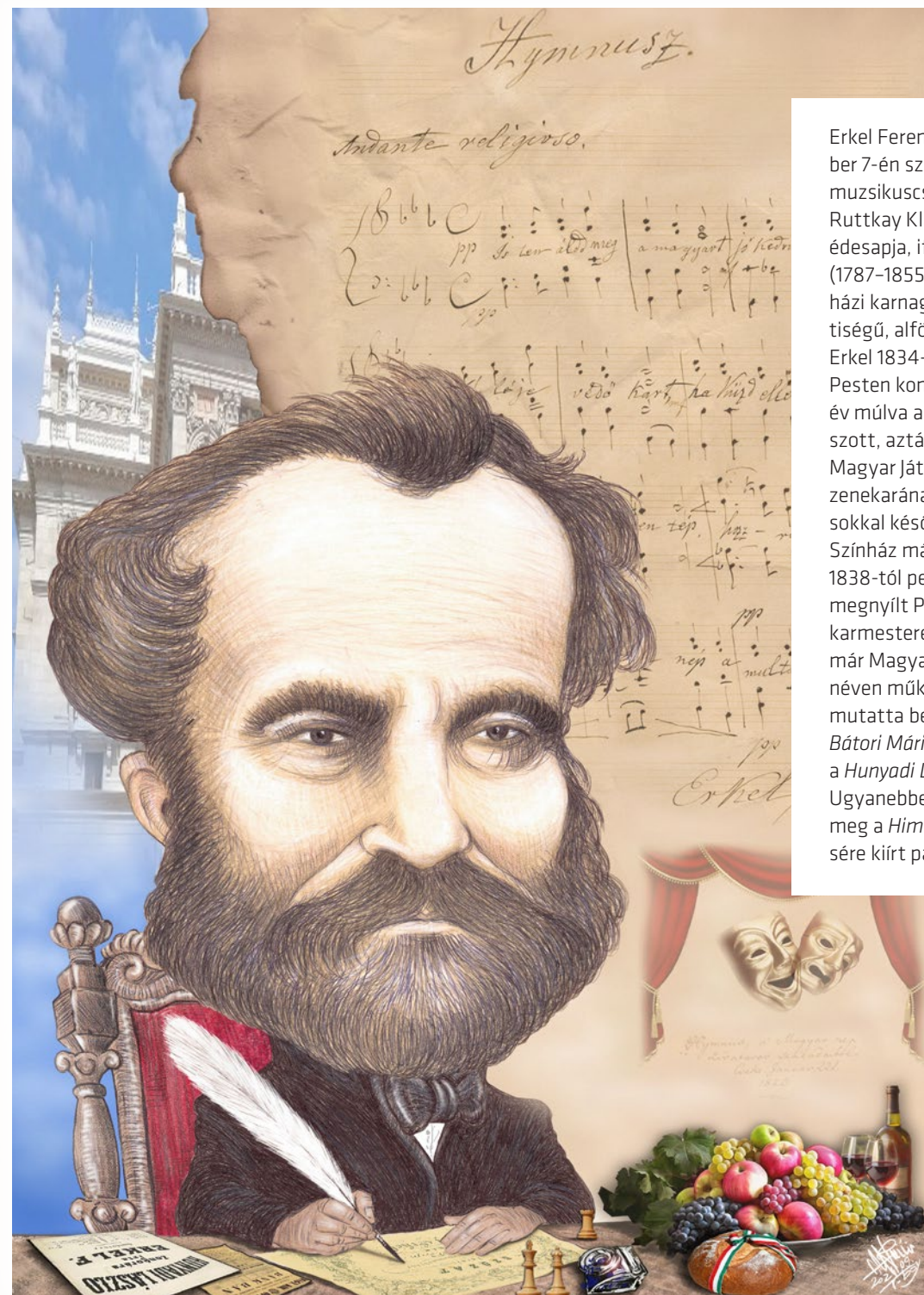

Andrássy úton kapott lakást. Adél asszony élete utolsó időszakát Gyulán, a Kossuth Lajos utca 32. szám alatt töltötte a sógora, Erkel Rudolf orvos házában. Ezekben az években sem pihent, a gyulai nőegylet vezetőségi tagja lett, melynek összejövetelein még idős korában is rengeteg nehéz darabot emlékezetből játszott el. Az Almássy grófi család gyermekeinek zenei nevelője volt, rengeteg

☞ **A legendás Úri utcában lakott a nemzeti opera ötösjé, Erkel Ferenc és felesége, Adler Adél**

Magyar Nemzeti Levéltár Békés Vármegyei Levéltára

ERKEL FERENC

Erkel Ferenc 1810. november 7-én született Gyulán, muzsikuscsaládba. Édesanyja Ruttkay Klára (1790–1865), édesapja, ifj. Erkel József (1787–1855) tanító és egyházi karnagy a többnemzetiségű, alföldi kisvárosban. Erkel 1834-ben adott először Pesten koncertet, majd egy év múlva a budai Várban játszott, aztán felkérték a Budai Magyar Játékszíni Társaság zenekarának vezetésére. Nem sokkal később a Pesti Városi Színház másodkarmestere, 1838-tól pedig az előző évben megnyílt Pesti Magyar Színház karmestere lett. Itt, az akkor már Magyar Nemzeti Színház néven működő intézményben mutatta be első operáját, a *Bátori Máriát* 1840-ben, majd a *Hunyadi Lászlót* 1844-ben. Ugyanebben az évben nyerte meg a *Himnusz* megzenésítésére kiírt pályázatot.

Gaál Tibor grafikusművész, Magyar Arany Érdemkeresztrel kitüntetett portrékarikaturista. Évek óta dolgozik *Nagy magyarok* című portrészorozatán, melynek darabjai történelmünk máig ható alakjait idézik meg. Rendszeres rovattal jelentkezik magazinunkban.

HETEKIG PARÁZSLOTT 1956-BAN A LEVÉLTÁRI PALOTA

Csaknem kilencezer irat-folyóméternyi dokumentum semmisült meg 1956-ban az Országos Levéltárban, miután november 6-án a szovjet tüzéség eltalálta a Bécsi kapu téri épületet egy gyújtóbombával. A csapás miatt keletkezett tűz napokig tombolt az épületben, és felbecsülhetetlen kárt okozott az iratanyagban.

Három jelentősebb tűzvész pusztított a Bécsi kapu téri levéltári palota több mint száz éve működő épületében, ahová hivatalosan 1923. szeptember 15-én költöztek be a levéltárosok. Az első tüzeset még

a beköltözés előtt, 1921. július 29-én, este történt. Akkor az új épület egy földszinti irodahelyiségében – minden bizonnyal – rövidzárlat miatt kaptak lángra az ott elhelyezett faállványok és iratok, a tűzoltók egyórás munká-

val oltották el a tüzet. A kár nagyságát megállapítani nem tudták, többek között azért, mert az iratokat szakszerűtlenül és rendszertelenül költöztették át az új épületbe, illetve a régi jegyzékek és leltárak is elégték a tűzben.

➤ Az Országos Levéltár épülete a Linzi lépcső felől fényképezve 1956-ban

Fortepan/Nagy Gyula

PECZ SAMU EREDETI TERVRAJZA A TORONNYAL ÉS A MEG NEM ÉPÜLT SZÁRNNYAL UTOLSÓ ALKOTÁSÁRÓL, AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR SZÉKHÁZÁRÓL.

ÉVEKIG TARTÓ HELYREÁLLÍTÁS

Alig húsz évvel később, 1945-ben, Budapest második világháborús ostroma során lényegesen nagyobb kárt szenvedett a levéltári palota. Akkor számos tüzéségi és bombatalálat érte az épületet, aminek következtében a keleti oldalon egy raktár teljesen elpusztult. Romba dőlt a nyugati szárny egy része és a kutatóterem is, a torony pedig olyan mértékben megrongálódott, hogy nem lehetett helyreállítani. Az alkalmazottak kártartó munkája ellenére csaknem 3100 irat-folyóméternyi iratanyag megsemmisült.

Az 1944–45-ös budapesti ostromot követően először biztonságba helyezték a veszélyeztetett iratanyagot, majd hamarosan megkezdődött a romok eltakarítása. Később, a nyár végén elindult az újjáépítés is, ami viszont lassan haladt, és a munkálatokkal tulajdonképpen 1956-ig nem is végeztek teljes egészében. A tűz elleni vízvezetékrendszer helyreállítását például csak 1963-ban tudták befejezni.

SZOVJET TÜZÉRSÉGI CSAPÁS

Közben kitört az 1956-os forradalom és szabadságharc, ami a modern kori levéltártörténet legnagyobb katasztrófáját okozta az épületben. A csapás egészen november 6-ig elkerülte a levéltárat, aznap délután azonban az

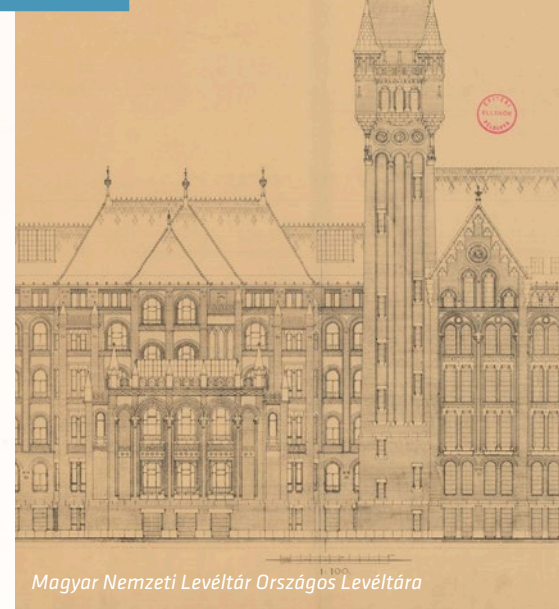
Először a lakosok és a Műszaki Egyetem hallgatói kísérelték meg az oltást, de a tűz terjedése miatt gyorsan menekülniük kellett.

Fővárosi Szabó Erőmű, Könyvtár Budapest Gyűjtemény

➤ Három jelentősebb tűzvész is pusztított a Bécsi kapu téri levéltári palota több mint száz éve működő épületében

Ostrom utcából a budai Vár felé előretörő szovjet harckocsik megütköztek több tucat forradalmárral, a felek között komoly tűzharc bontakozott ki. A szovjetek a környező épületekben rejtőzködő ellenséggel szemben gyújtólövedéket, lángszórót, füstgránátot is használtak. A visszaemlékezések szerint a Bécsi kapu téri levéltári palota épületéből is sok lövést adtak le a támadó egységre, a szovjetek pedig viszonyozták a tüzet. Egy, a Margitszigeten álló ellenséges üteg lőtt gyújtógránátot az épületre, ez tüzet okozott, amely gyorsan továbbterjedt. Ugyanakkor azóta sem derült ki, hogy kik lőtték rá a szovjetekre a levéltárból. A későbbi vizsgálat nem tudta egyértelműen tisztázni, hogy a szovjet támadás előtt bejutottak-e idegenek a levéltár épületébe. Ami biztos, november 4-e után a környéken folyamatosan

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

voltak forradalmárok, akiket a levéltárosok sikertelenül próbáltak meg elküldeni onnan.

AKADÁLYOK AZ OLTÁS ELŐTT

A szovjet gyújtógránát a nyugati szárny negyedik emeletét találta el, innen terjedt lefelé a tűz, a helyzetet csak rontotta a viharos szél és az, hogy a raktárpadról a második világháborús károk helyreállításakor beton helyett bitumennel fedték le. Komoly gondot okozott az is, hogy a forradalmi események miatt elrendelt kijárási tilalom következtében lassú vagy szinte lehetetlen volt az oltás és az iratmentés.

A tüzet először az épületbe bejutó környékbeli lakosok és a Műszaki Egyetem vári kollégiumának egyetemistái kísérelték meg eloltani, akik próbálták megmenteni a levéltári iratanyagot is, a tűz terjedése miatt azonban gyorsan menekülniük kel-

lett. Az oltás eleve lehetetlen volt, mert a tűzvíz tömlőkben nem volt víz. Eközben a levéltár szolgálati lakásaiban lakó munkatársak, akik a nem sokkal korábban elkészült óvóhelyen vészték át az eseményeket, semmiről nem tudva csak késő délután jöttek fel a pincéből. Nem lehetetlen, hogy ha az épületbe ségédkezni érkező civilek és a bent lakó levéltárosok együttműködtek volna, akkor akár a tűz továbbterjedését is megakadályozzák, és a veszélyeztetett iratanyagot is hatékonyabban menthették volna.

HŐSIES IRATMENTÉS

A tűzoltóság csak 21 óra 30 perc körül érkezett a helyszínre egy kocsival, a másik jármű nem jutott fel a Várba. A tűzoltók az utcai vezetékbeli megszakításokkal mintegy másfél óráig próbálták meg eloltani a tüzet, sikertelenül. A tűz hatalmas lánggal égett, ráadásul a szovjet tankok folyamatosan széttaposták az úttestre fektetett tömlőket, amelyeket egy idő után már nem tudtak pótolni. A tűz ekkorra már a harmadik emeleti raktárra is áttért. A követke-

ző napon kijárási tilalom volt, ezért nem érkezhettek segítség a levéltárba. Sokat számított azonban, hogy a bent levő levéltárosok – az óvóhely vészkiáratán érkező civilek segítségével – valamelyest fékezni tudták a tűz terjedését, de november 8-án reggel már így is kigyulladt a második emeleti raktár is. Aznap délelőtt újra tűzoltókocsi érkezett a levéltári palotához, a személyzet körülbelül két órán keresztül igyekezett megfékezni a lángokat. Közben a második emeleti égő raktárból is sikerült kisebb mennyiségű levéltári anyagot kimenteni. A következő napokban pedig a Várban lakók, a kollégium önkéntes diákjai és a levéltári dolgozók ki tudták pakolni az első emeleti raktár iratait.

PÓTOLHATATLAN VESZTESÉG

A tűz végül csak november 12-én aludt ki, de a maradványok még hetekig parázslottak. Az 1956-os események következtében csaknem kilencezer irat-folyóméternyi dokumentum, az őrzött anyag negyede semmisült meg. Köztük a családi

👁 **A levéltár hátsó, sérült homlokzata az Anjou bástya felől nézve, 1953-ból**

Fortepan/Nagy Gyula

▶ MEGÚJUL A BÉCSI KAPU TÉRI ÉPÜLET

A Nemzeti Hauszmann Program keretében a közeljövőben megújulhat a Magyar Nemzeti Levéltár épülete is. Visszaépülhet a második világháború után, 1945-ben felrobbantott 75 méter magas ikonikus torony, az épület jelképe, amelyben egy látogatóközpont részeként kilátót alakítanak ki. Új zöld felületeket, kertet és teraszt is kap majd a levéltár az új épületrészek mellett a tervek szerint.

levéltárak egy része – így a Szinyei Merse-anyag teljes egésze –, amelyeket ráadásul még filmre sem vettek. A tűz által érintett nyugati szárny két felső emeletén a kiegyezés utáni kormányzati irategyütteseket tárolták, így minisztériumok és hivatalok komplett 1867 utáni anyaga semmisült meg. ✂

A cikk összeállításához nagy segítséget jelentettek Reisz T. Csaba, a Magyar Nemzeti Levéltár címzetes főigazgatója, Ólmosi Zoltán, a Magyar Országos Levéltár korábbi munkatársa és Schmidt Péter történész anyagai, publikációi.

MEGVÁSÁROLHATÓ A FŐÖRSÉG ÉPÜLETÉT MEGIDÉZŐ EMLÉKÉRME

A Nemzeti Hauszmann Program eredményeit bemutató újabb emlékermét bocsátott ki a Nemzeti Bank. A 3000 forint névértékű, az újjáépített Főörseget ábrázoló érme a harmadik a sorban.

Az évente megjelenő érmék közül az elsőt a Szent István-terem, a másodikon a Lovarda látható. A Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott sorozat elemei egyedülálló módon egybeilleszthetők, méhszejszerkezetet alkotnak, összesen hét darabból állnak majd.

A Főörseget bemutató emlékérme előlapján a Budavári Palota épületének századfordulós állapotot tükröző homlokzati részlete látható. A fölötté köríven futó díszítőmotívum a Szent István-terem falikárpitjának mintáját idézve a sorozat következő tagjait is összeköti.

Az emlékérme hátlapján az újjáépített Főörseget épületrészletének ábrázolása látható. A Nordic gold alapanyagú színesfém érmét

Endrődy Zoltán iparművész tervezte. Korlátozott mennyiség, összesen 20 ezer darab készíthető belőle. Az érmeket névértéken, a készlet erejéig lehet megvásárolni a Várkapitányság ajándékboltjaiban, valamint a Magyar Pénzverő Zrt. érmeboltjában és webáruházában.

A Hunyadi udvar nyugati oldalán ötven év után ismét századfordulós fényében áll az újjászületett egykori Főörseget. A díszes épület eredetileg Hauszmann Alajos tervei alapján, 1903-ra készült el, de a második világháborúban az épület megsérült, majd ideológiai okokból 1971-ben lebontották. A Főörseget épületét az eredeti tervek követve, de a 21. század technológiai kihívásainak megfelelően építették újjá a

szakemberek 2020-ra. Azóta kávézó, étterem, illetve kulturális rendezvény- és kiállítótér kínál benne kellemes időtöltést a Budavári Palota-negyedbe látogatóknak. ✂

➤ Fodor Gergely, a Várkapitányság vezetője kiemelte a magyar tudományos eredményeket bemutató kiállítás újszerű látásmódját

➤ Freund Tamás, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke szerint örömteli és aktuális egy ilyen kiállítás a Várkert Bazárban

A MAGYAR GÉNIUSZ NYOMÁBAN A VÁRKERT BAZÁRBAN

Világhírű magyar tudósok munkásságát bemutató szabadtéri kiállítás nyílt a Várkert Bazár Glorietthez vezető rámpáján.

A különleges válogatás a két legutóbbi magyar Nobel-díjas tudós, Karikó Katalin és Krausz Ferenc sikerének apropóján mutatja be azokat a kimagasló tudományos eredményeket, melyek hozzájárultak jelen világunk alakulásához, és amelyekre mindannyian büszkéek lehetünk, hiszen a különböző területeken ma is visszaköszönnek a járványkezeléstől kezdve az űrkutatáson át a mindennapi szórakozásig – hangzott el a *Heureka! A magyar géniusz nyomában* című kiállítás megnyitóján.

„A magyar tudományos eredmények időről időre történő felmutatása, feltalálóink és újításaink meg-

ismertetése a felnövekvő generációkkal olyan ügy, amelyért közös felelősséggel tartozunk, mert ha mi nem tesszük meg, senki nem fogja megtenni helyettünk” – fogalmazott Fodor Gergely, a Budavári Palotanegyed megújításáért felelős kormánybiztos a fővárosi eseményen. Kiemelte, hogy a magyar tudományos eredményeket bemutató kiállítás újszerű látásmóddal, nem a szigorú időrendi bemutatást követve, hanem a tér, a távolság, az információ és az ember fogalmi köré csoportosított, tematikus egységekre tagolva állítja az érdeklődők elé a népszerű találmányokat és azok létrehozóit,

kiragadva a köztük lévő személyes és tudományos kapcsolódásokat is.

„Nagyon örömteli és időszerű, hogy a magyar tudósok és a magyar tudomány népszerűsítése olyan jelentős helyet kapott a Várkapitányság igen gazdag programjában, hogy kiállítást is szentel neki” – hangsúlyozta Freund Tamás, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) elnöke. Szerinte ez azért is különösen időszerű, mert közeledik a Magyar Tudományos Akadémia megalapításának kétszázadik évfordulója, mely felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzeti önállóság, a népesség jóléte, az ország fejlődése elválaszthatatlanul

A KIÁLLÍTÁS A TÉR, A TÁVOLSÁG, AZ INFORMÁCIÓ ÉS AZ EMBER FOGALMAI KÖRÉ CSOPORTOSÍTVA MUTATJA BE A MAGYAR GÉNIUSZ NAGYSÁGÁT.

tet és az egész emberiséget egyaránt gazdagították” – fogalmazott az MTA elnöke.

A Várkert Bazár Glorietthez vezető rámpáján megtekinthető 16 darab szabadon álló, kivilágított installációban összesen 32 táblafelület hozza közelebb a látogatókhoz 52 magyar feltaláló jelentős felfedezéseit.

A tárlat közönsége többek között elmerülhet a térben rejlő kreatív lehetőségekben, megismerheti a testi és lelki egészségünket támogató felfedezéseket, valamint rácsodálkozhat arra a lendületre, amellyel az emberiség meghódította a világot.

A népszerű találmányokat, tudományos eredményeket, létrehozóikat és a köztük lévő kapcsolódásokat négy tematikus blokk mutatja be. A *Dimenziók a térben* rész többek között Eötvös Loránd torziós ingáját és Barabási Albert-László komplex hálózatok elméletének kutatását ismerteti. A *távolság leküzdése* blokkban szerepel Pavlics Ferenc első holdjárója – amely részt vett az Apollo-programban – vagy Puskás Tivadar telefonhíradója. Az *infokorszak kapujában* részben például Jedlik Ányos dinamója, Neumann János számítógépekhez vezető elméletei és Charles Simonyi mai szoftvereket meghatározó munkássága kerül középpontba. A *Fókuszban az ember* blokkban pedig friss Nobel-díjasaink mellett Semmelweis Ignác és Szent-Györgyi Albert világraszóló eredményeiről mesélnek a táblák.

A kiállítás – melynek kurátora Gál Vilmos történész-muzeológus – november végéig tekinthető meg ingyenesen a Várkert Bazár területén. A tárlathoz különleges kísérőprogramok is kapcsolódnak: október 26-án Gál Vilmos kurátor és Domokos Gábor, a kiállításon bemutatott Gömböc egyik megalkotója tart tárlatvezetést. ✂

ELŐKERÜLTEK AZ ELVESZETTNEK HITT SZENT GYÖRGY-KÁPOLNA MARADVÁNYAI

A szakemberek Visegrádon feltárták a korábban elveszettnek hitt Szent György-kápolnát, amely minden bizonnyal Európa első világi lovagrendjének, az I. Károly által alapított Szent György Lovagrendnek volt a házikápolnája. A visegrádi vár és környezete a Várkapitányság irányításával újul meg.

📍 **A Szent György-kápolna és a ferences kolostor maradványai egy tenispálya alól kerültek elő**

A Visegrád Reneszánsza fejlesztési program előkészítéseként zajló régészeti feltáráson találták meg a szakemberek az egykori Szent György-kápolna maradványait. Egyes feltételezések szerint itt állt a Kolozsvári testvérek leghíresebb alkotása is, a Sárkányölő Szent György-szobor, amely valószínűleg az épület bontása után, a cseh fővárosban is építkező Ulászló király közbenjárására került a prágai várba.

A megtalált kápolna elsőként Zsigmond király egy 1425-ös oklevelében tűnik fel, amelyben a király a Boszniából behívott obszerváns ferences barátoknak adományozta, hogy mellé kolostort emeltesen számukra. Miután a kolostor és a Szűz Mária-templom felépült, a kápolna ismét elhagyatott lett. Végül a 16. század elején a Szent György-kápolna helyén, annak átalakításával új harangtorony épült a templom számára.

A Visegrád Reneszánsza fejlesztési program előkészítéseként

Fotó: Bagyinszki Zoltán

VISEGRÁD RENESZÁNSZA

májusban a szakemberek feltárták a királyi palotához tartozó ferences kolostor Szűz Mária-templomát, ahol a híres firenzei mester, Benedetto da Maiano által készített márványoltár darbjaira leltek a szakemberek. A kutatás utolsó fázisát a kolostor nyugati előterének feltárása jelentette. A levéltári forrásokból tudható, hogy ezen a területen, a középkori romok felhasználásával épült ki a 18. században a visegrádi uradalom.

📍 **Sárkányölő Szent György szobra ma Prágában látható, de feltételezések szerint egykor Visegrádon állt**

📍 **A Visegrád Reneszánsza fejlesztési program keretében feltárták a ferences kolostor Szűz Mária-templomát is, ahol rátaláltak a híres firenzei mester, Benedetto da Maiano által készített márványoltár darbjaira**

A valaha volt legnagyobb visegrádi régészeti munka idén a ferences kolostor további feltárása mellett a fellegvár szárazárkában is folytatódik. A Visegrád Reneszánsza fejlesztési program célkitűzése, hogy a közép-európai együttműködést meghatározó visegrádi várrendszer és a királyi palota a Mátyás korabeli állapotoknak megfelelően szülessen újjá. A kutatásokat a Várkapitányság megbízásából a Magyar Nemzeti Múzeum két intézménye, a Nemzeti Régészeti Intézet és a Mátyás Király Múzeum szakemberei végzik el. ✂

CSALÁDOK KÖSZÖNTÖTTÉK AZ ŐSZT A VÁRKERT BAZÁRBAN

Egész napos öszköszöntő-nyárbúcsúztató családi rendezvénnyel, zenével, bábszínházzal, interaktív játékokkal üdvözölte a szeptembert, várta a kicsiket és nagyokat a Várkert Bazár az Öntőház udvaron.

A Várkert Bazár családi napján, délelőtt 10 órától este 18 óráig a Csupa Csoda Vándorjátzó-tér interaktív játékokkal és aktivitásokkal szórakoztatta az ide látogatókat, de különleges előadásokban és koncertekben is bővelkedett a rendezvény az Öntőház udvaron. A dél-

előtt bábelőadással indult, Fabók Mancsi bábművész *Vitéz László és Vas Juliska* című meséjét nézheték meg a gyerekek. Fabók Mancsi vándorszínházával 2009 óta járja az országot, és a Kárpát-medence magyar lakta településeit. Előadásai szinte minden esetben a magyar népmesék, népballadák és népénekek vagy a klasszikus magyar irodalom forrásaiból táplálkoznak, játékokban megidézik a régi mesemondókat és a nagy hagyományú vásári bábjátékosokat.

Ezután egy szívbe markoló előadás következett. A Grecsó Krisztián gyerekverseire épülő

énekelgető, kacagtató előadás a színház varázsát, a koncert szívdobogását hozta el a gyerekekhez a Csík zenekar művészeinek közreműködésével.

Délután Gryllus Vilmos családi koncertjét hallgathatták meg az érdeklődők. Akik ismerik a zenészt, tudhatják, hogy kedvenc dalai a természetéről szólnak, így a koncerten is számtalan különleges, a természetéről mesélő szerzemény hangzott el, madarokról, bogarokról, mindenféle állatokról, az esőről meg a pocsoljáról, kirándulásról, de még a biciklizésről is.

A Csupa Csoda Vándorjátzó-tér az érzékek világa köré álmodták meg, ahol életkortól függetlenül akár több generáció is együtt tud játszani. A játékokat Cibula Pál festőművész, fejlesztőpedagógus, vizuális kultúra-tanár tervezte és készítette. ☞

www.varkertbazar.hu • A programváltoztatás jogát fenntartjuk!

ADVENTI DALLAMOK A LOVARDÁBAN

A legendás Ghymes együttes egyik alapítója, Szarka Gyula és zenekara is fellép az adventi időszakban az újjászületett Lovardában, hogy az előadott karácsonyi dalokkal közelebb hozzák a hallgatósághoz az ünnepi készülődést. Szarka Gyulával többek között a tervezett koncertről és az advent fontosságáról beszélgettünk.

Az adventi koncerten a héttagú zenekar és a velük fellépő gyerekkórus a közönségnek kedves, mindenki szívét megmelegítő ünnepi dalokat ad majd elő. „A karácsonyi ünnepkör az egyik legnépszerűbb a magyar hagyománytárunkban, talán itt van a legtöbb dal, bőségesen tudunk miből válogatni” – mondta Szarka Gyula.

A számos emlékeztető ének közül a *Betlehemi csillagot* emelte ki, amely véleménye szerint amellet, hogy gyönyörű, tökéletesen illeszkedik a csendes megemlékezéshez. Miközben arra is számítanak a zenészek, hogy ennél a dalnál a közös éneklésbe is könnyebben bekapcsolódnak majd a koncertre érkezők.

Az együttes a Lovardában ad ünnepi koncertet. Szarka Gyula, aki idén márciusban járta be és nézte meg alaposan a helyet, csodálatosnak tartja e nagy múltú várbeli helyszínt, úgy véli, fantasztikus a terem hangulata, a karácsonyi dalokhoz méltó. Bíz benne, hogy megrendítően szép élményt sikerül majd nyújtaniuk mindenki örömére.

Elmondta, hogy gyakorlott zenészként is nagyon fontos számára, hogy megerősítő visszajelzést kapjanak a közönségtől, a csillogó, szeretetteljes szemek mindent elárulnak. Hozzátette, a közönség támogatását csak úgy lehet megnyerni, hogy őszintén állnak a színpadon, és adni akarnak valamit a zenéjükön keresztül. „Az adventi időszakban könnyű megénekelteni a közönséget, bevonni az együtt éneklés élményébe” – tette hozzá.

☞ Szarka Gyula

Arra a feltevésre, hogy bár az advent a várakozás időszaka, ebben a felgyorsult világban nem veszette el a várakozás képessége, Szarka Gyula azt mondta, hogy épp ennek az esélye miatt is fontosak ezek a koncertek, hiszen a karácsony Jézus Krisztus születésének és a szeretetnek az ünnepe. „Erről nem szabad egy percre sem megfeledkeznünk, a karácsonyvárás időszakában kiemelt fontosságúnak kell lennie annak, hogy mi az ünnep eredeti jelentése és üzenete. Fontos, hogy képesek legyünk megállni, és megfogni egymás kezét, leülni együtt egy gon-

dosan megterített asztalhoz, vagy részt venni közösen egy koncerten, ahol karácsonyi dalokat hallgathatunk és énekelhetünk a szeretet és az összetartozás jegyében” – fogalmazott a beszélgetés végén.

PROGRAMOK A VÁRKERT BAZÁRBAN

- 10. 26.** Heurékal ☞ Tárlatvezetés Gál Vilmos kurátorral és Domokos Gáborral, a Gömböc egyik megalakítójával
- 11. 06.** Született újitók ☞ Rab Árpád és Klem Viktor időutazása a magyar géniusz nyomában
- 11. 11.** A zongora lebegése ☞ Aposztróf
- 11. 11.** Gyufaszálnyi világosságot gyújtani napról napra... ☞ A publicista Márai Sándor, Márai-estek
- 11. 13.** Karinthyráda ☞ Monodráma Haumann Petra előadásában
- 11. 23.** A budai bor története – múlt és jelen egy pohárban ☞ Borkóstoló és épületbemutató a De la Motte-Beer-palotában
- 12. 01.** Lóci játszik 10 Adventi koncert
- 12. 08.** Karácsonyi Ritmusok BOGGIE-val és a Danubia Utóegyüttessel
- 12. 15.** Szarka Gyula és zenekara
- 12. 22.** Modern Art Orchestra adventi koncertje

ÖRÖMTELI A FEJLŐDÉS A BUDAI VÁRBAN

A Várkert Bazár idén ünnepli megújulásának tizedik évfordulóját, ennek egyik csúcspontja volt a május 31-től június 2-ig tartó VárkertFeszt művészeti fesztivál, ahol Szulák Andrea is fellépett a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarával. A művésznő a budai Várhoz kötődő emlékeiről mesélt.

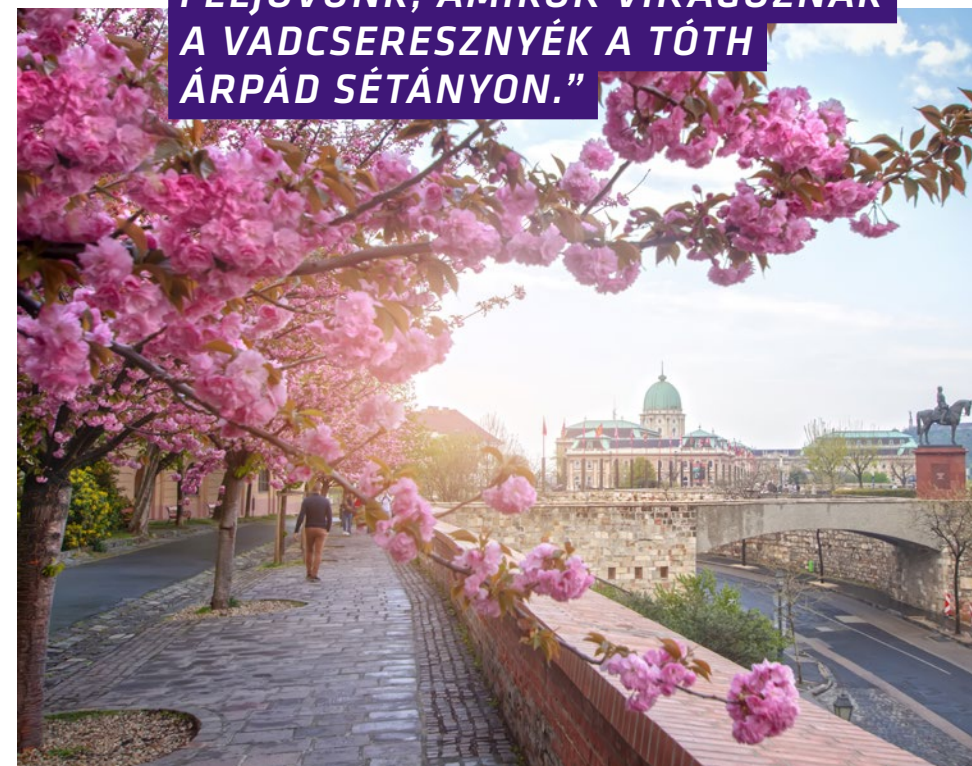

Szulák Andrea nevét a színház- és a zenerajongók is jól ismerik, de több népszerű televíziós műsort is vezetett. A Várkert Bazárban a VárkertFesztben tartott előadásában olyan, sokak által szeretett slágerek csendültek fel hatvanfős zenekarra hangszerelve, mint a *Maradj velem*, a *Most múlik pontosan*, a *Zene nélkül*, a *Nem bánok semmit sem* vagy a *Könnyű álmot hozzon az éj*. A Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara szintén jól ismert a zeneértő közönség körében, hiszen a legjelentősebb európai zenekarok közé sorolják. Története 1853-ig nyúlik vissza, az ország első, rendszeres koncerttevékenységet folytató szimfonikus zenekara. Megalapítása óta mindig

is alapvető célkitűzései között szerepelt a múlt és jelen nagy zenei alkotásainak előadása. Azok, akik részt vettek már crossover – vagyis a zenei műfajokat „keresztvező”, többféle stílust ötvöző – koncerten, tudják, hogy milyen megindító élmény, amikor számos kiváló muzsikussal vesz részt egy sláger újragondolásában.

Szulák Andrea rendszeres látogatója a Budavári Palotanegyednek, és örömmel követi azt a fejlődést, amely évről évre szebb arcát mutatja a megújuló városrésznek. „Kisgyerekkorom óta az egyik kedvenc részem Budapesten a budai Vár. Emlékszem, amikor énekelni tanultam, akkor a kis kottáimmal megjelentem itt, az egyik parkban,

„ÉVEK ÓTA MINDEN TAVASSZAL FELJÖVÜNK, AMIKOR VIRÁGOZNAK A VADCSERESZNYÉK A TÓTH ÁRPÁD SÉTÁNYON.”

és egész délután ott gyűrtem a tanulást. Nagyon-nagyon sok emlékem köt a budai Várhoz, és kizárólag jó emlékek. Ebben az a csodálatos, hogy most már édesanyaként adhatom át ezeket a kamasz gyerekeimnek, úgyhogy mi évek óta minden tavasszal feljövünk, amikor virágoznak a vadcseresznyék a Tóth Árpád sétányon. És akkor ott nekünk természetesen fotózkodni kell. De a Mátyás-templomtól elkezdve a régi vendéglőkön keresztül rendkívül sok élmény fűz emlékezetes helyszínekhez. És rendkívül örömteli, hogy hihetetlenül nagy fejlődést látok most, hogy az általam megismert és megszeretett épületek, intézmények évről évre új arcot, új köntöst kapnak, és újrahasznosulnak. Én határozottan ünneplem azokat az új kezdeményezéseket, változásokat, amelyek most a budai Várral és a Vár környékével történnek” – mondta a művésznő.

A Vár több mint 750 éves történetében egymást váltották az építés és a romlás, az alkotás és a pusztítás időszakai. A Nemzeti Hauszmann Program új korszakot nyitott, és célja, hogy a Budavári Palotanegyed sok mostoha évtized után újra századfordulós fényében tündökölhessen. ✂

Simone Martini freskója a San Martino-kápolnában – Assisi Szent Ferenc-bazilikája

SZENT MÁRTON, PANNÓNIA SZENTJE

November 11. tours-i Szent Márton ünnepnapja, amely manapság még az éttermek szezonális ajánlatai között is visszaköszön, hisz a hagyományoknak megfelelően ilyenkor kerül terítékre a Márton-napi liba. Utánajártunk, hogy mit és hogyan ünnepeltek Budán az évszázadok alatt ezen az őszi napon.

Fotó: Földes László

A SZENT MÁRTON-TEMLOM SZOMBATHELYEN, A MAI GYÖRBE VEZETŐ ÚT MENTÉN ÁLL, ÚGY TARTJÁK, EZEN A HELYEN SZÜLETETT SZENT MÁRTON.

Még a Római Birodalom határain belülre esett Pannónia, amikor Savaria, vagyis Szombathely városában, egy katonatiszt gyermekeként megszületett Márton, 316 környékén. A fiút, amint katonaérett lett, besorozták a hadseregbe, de a róla, azaz Szent Mártonról szóló történetek mind megérősítik, hogy a szelíd, segítőkész fiatalembert nem katonaságra teremtették. A legenda szerint egy téli este éppen kilépett Ambianensium (ma Amiens) kapuján, amikor nélkülöző koldussal találkozott, akit rablók fosztottak ki és vertek meg. Saját köpenyét kardjával kettévágta, egyik felét a koldus vállára borította. Ezután álmában Jézus jelent meg a koldusnak adott köpenydarabban. 339-ben, 22 évesen megkeresztelkedett.

„KRISZTUS KATONÁJA VAGYOK, NEM SZABAD HARCOLNOM”

Nem akarta a katonaságot tovább vállalni, kardjával emberek vérént ontani. Márton 341-ben kilépett a légióból.

Nem sokkal ezután remeteségben és keresztény közösségekben élt, vidékről vidékre járva. Életútja olyannyira csodára méltó volt, hogy 371-ben Tours püspökévé akarták választani. Az ő keresztény szerénységétől ez nagyon távol állt, így a korabeli történetek szerint megpróbált elbujdosni a kinevezésére érkezők elől, nem máshol, mint a lúdólban.

Ez is lehet az oka annak, hogy Márton-napon libát szokás fogyasztani. De tény az is, hogy már a római időkben szokás volt ludat enni a téli évnegyed kezdő napján, így elképzelhető, hogy a meglévő szokás adaptálódott a keresztény hagyományba.

NÉPSZOKÁSOK MÁRTON NAPJÁN

Számos körülmény, esemény esik, esett régen egybe Márton napján, például a mezőgazdasági évhez igazodva az idénymunkák, a terméymegfizetések időszaka, a friss, évi termények és bor megízlelésének időszaka is. Ráadásul az adventi időszak börtje előtt ez volt a legutolsó fontosabb dátum, mely ünneplésre adott alkalmat, így méltón ki kellett használni. És ki is használták: nem véletlen a Márton-napi libalakoma ma sem, hiszen hosszú évszázadok óta hagyomány, hogy a szent ikonográfiájából és legendájából ismert madarát, a téltre meghízó szárnyast fogyasztják az ünnepen.

A betakarítási, elraktározási, illetve felkészülő mezőgazdasági munkák novemberre már befejeződtek. Az ezekre felfogadott munkások, cselédek kifizetése is hagyományosan erre a napra esett, mivel ez mindenki

által ismert és tartott dátum volt. Hasonlóképpen a gazdáknak ezen a napon kellett megfizetniük a földesuraiknak vagy egyenesen a királynak az éves járandóságot, melybe – az ünnephez igazodva – gyakran került a sok termény mellett liba és újbor is.

A gazdasági év lezárása, a téli hónapokra való felkészülés pedig egy utolsó mulatságra adott okot: a lakoma mellett hangos körmenetekkel, táncos ünnepléssel, a hit erejét szimbolizáló fáklyás-lámpásos felvonulásokkal dicsőítették Szent Mártont és búcsúztatták az évet. Mindez szükségszerűen összekapcsolódott a jövő év bőségét megjövendölni, biztosítani hivatott szokásokkal – azért ütötték végig a házak ajtaját a bőséges jószágáldást biztosító vesszőkkel, jósolták meg a Márton-napi időjárást, az elfogyasztott lúd csontja alapján a téli és a jövő évi időjárást –, de maga a lakmározás is a gazdagságot volt hivatott csalogatni a következő évre.

Fortepan/GGAABBOO

📍 *Az 1880-as évek filoxéravésze elpusztította a budai hegyvidék szőlőit. A kép 1872 körül készült az Árpád fejedelem útjáról, azaz az egykori Újlaki rakpart felől*

a vigalmi negyed újonnan nyíló mulatóiban, fogadóiban ünnepeltek.

Szent Márton tisztelete Pannónia-szerte igen erős volt, Budán nem kevésbé. Ezt mi sem mutatja jobban, mint hogy a királyi laknak, a Kammerhofnak vagy Magna Curia Regisnek is részét képezte egy Szent Mártonnak

BORÜNNEP BUDÁN

Amikor arra gondolunk, hogyan ünnepelethették a Márton-napot, emlékezetünkbe kell idézni, hogy a környéket szőlőföldek, borospincék borították, és a Várban szinte nem volt olyan lakos, aki ilyen vagy olyan módon ne lett volna érintett a környék bortermelésében, ne lett volna egy zsebkezdőnyi szőlőbirtoka és hozzá pincéje, vagy ne lett volna a bortermelésben foglalkoztatott. Pintér, kádár, vincellér, kapás, kereskedő. Noha a Buda felszabadításáért vívott csaták tönkretették a környék töveit, a visszavétel után a betelepülő lakosság gyorsan újratelepítette a földeket, jellemzően a magyar vörössel, a kadarkával. A Tabánban így a 18–19. század során szinte minden házban, utcában mértek bort.

Az ősszel leszedett és feldolgozott szőlőből készült must Szent Márton napjára ért általában borrá. Hordóba töltötték és lezárták az újonnan elkészült bort. A szentet, az év elmúltát és a bor elkészültét nem is volt jobb mással ünnepelni, mint a friss hordók megáldásával, majd az egyik csapra verésével. A gazdák (és családjuk) ilyenkor pincéről pincére járva mindenki borát végigkóstolták, majd közös lakomát tartottak.

📍 *Szent Márton a legenda szerint kardjával kettévágta köpenyét, annak felét pedig egy rongyokba öltöztött koldusnak adta*

Márton napján szolgáltatták be régen az alattvalók az uralkodónak a kenyeret, gabonát, zabot, szénát, marhát és libát.

Mindezt jelentősen visszavetette az 1880-as évek filoxéravésze, mely lényegében elpusztította a budai hegyvidék szőlőit. A bortermeléshez szorosabban kötődő családok elköltöztek más vidékekre, a helyben maradó, új foglalkozás után nézők körében pedig az ünneplés módja is változott: a présházak és pincék helyett

El Greco: Szent Márton és koldús

szentelt királyi és királynői kápolna. A kápolna már a 14. század elején is állt, 1349-ben pedig Łokietek Erzsébet, I. Lajos király anyja újraépíttette, felújíttatta. Az évszázadok viszontagságai, főként a 16–17. század ostromai során elpusztult, maradványai a Tánácsics Mihály utca 7. szám alatt kerültek elő. Amíg állt, addig bizonyosan a Márton-napi ünneplés, körmenet egy kiemelt helyszíne lehetett.

ADÓK ÉS AJÁNDÉKOK

A borszentelés, borbontás és körmenetelés mellett azokban az években, amikor a király Budán tartózkodott, Márton napja az uralkodói szolgáltatások behajtásáról is szólt: a kenyeret, gabonát, zabot, szénát, tyúkot ekkor szolgáltatták be a környékbeli alattvalók a királynak. Ennek fő látványosságja mindig a módosabb polgárok ajándéka volt, akik díszes ezüstdíszekkel nyújtották át az ünnepi ludakat. A feltálatásra kiválasztott állatokat gyakran lábon hajtották fel a Várba, hogy a cipeléstől, rázkódástól ne romoljon a hús minősége, s fent, az átnyújtás előtt nem sokkal vágták le őket. Így Márton napján az egész Vár zsongott a ludak gágogásától – épp, mint az ő Szent Márton bujdosásakor. ✂

LISZT, HAYDN, BEETHOVEN A KARMELITA ÉPÜLETEGYÜTTESBEN

A komolyzene 2021 szeptemberében költözött vissza a főváros egyik legrégebbi rendezvényhelyszínének falai közé: a zeneszerető közönség hazai és határon túli művészekkel, nem mindennapi produkciókkal találkozhat azóta a Karmelita egyedi atmoszférájú, egykori templomterében. Az évről évre megújuló zenei repertoárban – mely a régizenetől a 20. század legnagyobb zeneszerzőinek műveig terjed – garantáltan minden korosztály találhat számára kedves darabot, zeneszerzőt vagy épp előadót.

Barnabás, Kokas Katalin, Kokas Dóra és Somlai Petra előadásában, áprilisban pedig a magyar historikus zenei élet egyik új szereplője, a korhű hangszereken játszó Capella Exclamatio koncertjére válthat jegyet a közönség. Produkciójukban Bach szóló orgonaművei Horváth Márton Levente Erkel-díjas zeneszerző ősbemutatóként elhangzó darabjával lépnek párbeszédbe.

Május elején Antje Weithaas hegedűművész és Várjon Dénes zongoraművész érkezik a Budavári Palotanegyedbe egy lenyűgöző, háromestés Beethoven-sorozattal. Az évadot pedig Kaiser Ottó és Lukács Miklós, a kiváló Erkel Ferenc-díjas cimbalomművész és zeneszerző egyedülálló összművészeti produkciója, *A Kárpát-medence 1000 csodája* című fotókoncert, valamint Érdi Tamás zongoraművész Liszt, Bartók és Kodály műveiből összeállított koncertje zárja majd 2025 júniusában. A programról bővebb információ a karmelitakoncertek.hu weboldalon található. ✂

Októberben Múza Rubackyté zongoraművésznő tolmácsolta a közönségnek Liszt Ferenc örökségét. Novemberben pedig az operáé lesz a főszerep a Karmelita épületegyüttes hangversenytermében: a magyar opera napján, Erkel Ferenc születésének évfordulóján a Magyar Állami Operaház Zenekara és szólistái szólaltatnak meg népszerű operarészleteket. Természetesen az idei advent sem maradhat koncert nélkül: napjaink egyik legjelentősebb újrafelfedezett zeneszerzője, Gregor Joseph Werner művei csendülnek fel a Purcell kórus és az Orfeo Zenekar előadásában, a

legkiválóbb énekesszólísták közreműködésével.

Az új esztendő ifjú tehetségek bemutatkozásával indul majd januárban, a kivételes zongoraművészről, Fischer Annie-ről elnevezett ösztöndíj négy tehetséges szólistája lép színpadra a magyar kultúra napja alkalmából a Beethoven-teremben. Műsorukban Bartók Béla, Kodály Zoltán és Liszt Ferenc darabjai szerepelnek. *Béke és harmónia* című koncertjével a Harmonia Caelestis Barokk Zenekar várja a közönséget 2025 februárjában Henry Purcell és Jeremiah Clarke zeneműveivel.

A tavaszt Haydn, Beethoven és Mozart dallamai nyitják Kelemen

HÍREK A BUDAVÁRI PALOTANEGYEDBŐL

A Nemzeti Hauszmann Program célja a Budavári Palotanegyed megújítása. Megtiszteltetés számunkra, hogy olyan épületeket és tereket adhatunk vissza az embereknek, amelyek korábban nem csupán méltatlan állapotban voltak, de sokszor el is voltak zárva a látogatók elől. Mindent megteszünk azért, hogy mindig időben felhívjuk a figyelmet az aktuális munkálatokra és az azokkal járó esetleges forgalmi változásokra. Reméljük, ez is elősegíti, hogy a jövőben is megtiszteljenek bennünket figyelmükkel, bizalmukkal.

MEGKEZDÖDÖTT A JÓZSEF FŐHERCEGI PALOTA KERTJÉT SZEGÉLYEZŐ DÍSZES KERÍTÉS ÉPÍTÉSE

A Szent György téri József főhercegi palota újjáépítése a tervezett ütemben halad. A szakemberek elkezdték a palotától északra húzódó József-kert tekintélyes kerítésfalának, a lodzsának az építését.

A díszes kerítés szinte sértetlenül vészelte át a második világháborút, csupán a déli toronysisak és a pergola sérült meg. Ennek ellenére a háborút követően a teljes építményt elbon-

tották, helyén hosszú évtizedekig elhanyagolt rommező állt. A Nemzeti Hauszmann Program keretében most eredeti formájában áll majd helyre a kerti lodzsa és a hozzá kapcsolódó kapuzatok is.

A főhercegi palota munkálatainak jelenlegi fázisában a szakemberek a tetősíkok találkozásánál már felhelyezték a horganylemezből készült, lángmotívumokban végződő gerinc-elemeket és csúcsdíszeket. Zajlik a homlokzati elemek beépítése, melynek során a lábazatra faragott köveket, ezek fölé pedig nagy teherbírású tartókonzolokra szerelt, könnyített burkolati rendszert építettek ki.

A palota eredeti állapotában épül újjá, amely a jövőben az Alkotmánybíró-ság méltó otthona lesz.

ÚJABB GYALOGOS-KAPCSOLAT JÖN LÉTRE AZ ÖNTŐHÁZ UTCA ÉS A KELETI FELVEZETŐ KÖZÖTT

Megkezdődött az Öntőház utcában évtizedek óta használaton kívüli lépcsőpavilon és gyalogosösvény felújítása. A Várhegy dunai oldalán húzódó támfalrendszer a nyugati oldalhoz hasonlóan Ybl Miklós tervei szerint

épült ki az 1880-as években, azért, hogy a Királyi Palota előtt elterülő lankás hegyoldalnak uralkodói központ-hoz méltó megjelenése legyen.

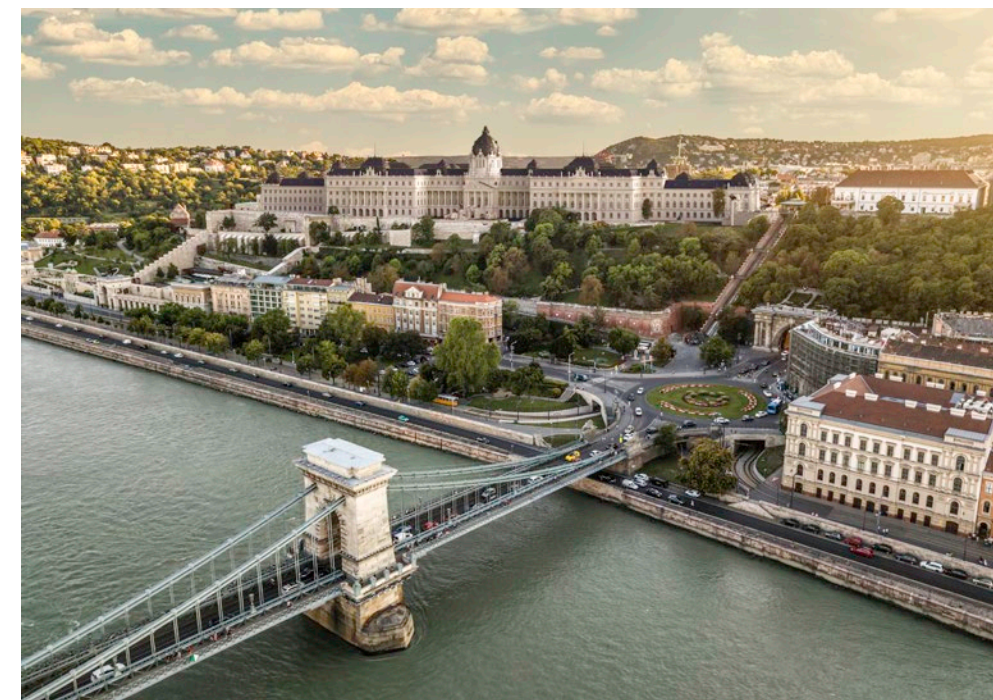
A gyalogos feljáró az Öntőház utcából egy tekintélyes megjelenésű bejárattal indul, melynek kétszárnyú kovácsoltvas kapuszárnya és angyalmotívumokkal díszített ívbetéte túlélte a II. világháborút és az azt követő kommunista pusztítást is.

A munkálatok részeként eltávolítják a szakemberek a falrendszert károsító invazív növényeket és a falrendszer menthetetlen elemeit, majd a statikai megerősítés és a vízzáró réteg kiépítését követően elvégzik a kovácsoltvas kapu felújítását, és eredeti formájában állítják helyre az építményt.

A BUDAVÁRI PALOTA ÚJJÁSZÜLETÉSE

A Nemzeti Hauszmann Program keretében a Budavári Palota rekonstrukciója során a szakemberek visszaállítják a Szent György téri főbejáratot és a felette található Hungária-szoborcsoportot, újra átjárhatóvá válik az északi szárny a Szent György tér és a Hunyadi udvar között, újjáépítik a Hunyadi udvar rámpáját, valamint eredeti szépségében újjászülik a ruhatár-előcsarnok és a Munkácsy-terem is. A megújult épületrészben egy teljesen új palotatorténeti kiállítás várja majd a látogatókat. Az északi szárny munkálatai várhatóan 2026-ra fejeződnek be.

Az újjáépítés egyik fő célkitűzése, hogy a Budavári Palota épület-együttese ismét azt az arcát mutassa, amelyet fénykorában, a 19-20. század fordulóján mutatott. A palota az eredeti századfordulós tervekét követve, de a 21. század technológiai kihívásainak megfelelően épül újjá. A Budavári Palota történelmi jelentőségű rekonstrukciója a déli összekötő

szárny megújításával és benne a Szent István-terem újjáépítésével kezdődött. A legendás helyiséget 2021. augusztus 20-án adták át a nagyközönségnek, azóta is nagyon népszerű, már több mint 300 ezren látták.

A munka az északi szárnyal (A épület) folytatódik. Az épületrész látványos munkálatai 2024 januárjában kezdődtek a súlyosan rákkeltő azbeszttartalmú palaburkolat eltávolításával. A szakemberek a manzárdkupolák, a koronázópárkány, majd a belső födém szerkezet után elvégezték az északi, nyugati és a déli homlokzati falak eltávolítását, ami a palota eredeti, hauszmanni épület-tömegének helyreállítását teszi lehetővé.

A 19-20. század fordulóján Hauszmann Alajos építész vezetésével épült páratlan szépségű Budavári Királyi Palota szörnyű károkat szenvedett a második világháborúban. A palotát a kommunizmus időszakában historizáló építészeti elemeitől megfosztva, leegyszerűsítve építették át. Jelentősen megváltoztatták az épület tömegét is, az átalakítás során megszüntették a Szent György téri főbejáratot, az északi szárnyat nyugati irányban három ablaktengely

szélességben kibővítették, hogy nagyobb helyet kapjon a Munkásmozgalmi Múzeum.

A Budavári Palota teljes rekonstrukciójának eredményeképpen a helyreállított történelmi és szakrális terek mellett időszakos kiállítások, művészeti galériák, kávézók, ajándék- és könyvesboltok, gyerekvilág, családközpont és oktatási helyiségek várják majd a látogatókat.

GAZDAGOK ÉS SZEGÉNYEK ÉTELE

A Márton-napi hiedelmek közül az egyik legismertebb az, hogy bőséges és gazdag következő éve lesz annak, aki Márton napján libát fogyaszt. Erre vonatkozó hiteles bizonyítékok nincsenek ugyan, de az biztos, hogy az év bármely napján jó választás lehet egy libás étel. Mi most a ludaskását ajánljuk.

Szent Márton a legenda szerint egy libaólban rejtőzött el, hogy elkerülje a püspökké szentelést. A libák azonban elárulták gágogásukkal, így Márton kénytelen volt elfogadni a tisztiséget. Többek között ennek emlékére ezen a napon, november 11-én, a hagyomány szerint libás ételeket fogyasztunk, köztük az ízletes ludaskását.

A ludaskása hagyományos magyar étel, amelyet főként Márton-nap környékén készítettek elődeink. A II. József uralkodása alatt beinduló

magyarországi rizstermesztésnek köszönhetően ez a gabona is megjelent a köretek között. Az étel eredete a paraszti gazdálkodásra vezethető vissza, és a szakirodalom szerint Zilahy Ágnes 1892-es szakácskönyvének megjelenéséig kellett várni ahhoz, hogy a két összetevő: liba és rizs ludaskásává álljon össze. A liba minden részét felhasználták, így született meg a ludaskása, amely a liba aprólékából és rizsből készül. Olcsó, finom és könnyen elkészíthető étel,

talán ez a titka annak, hogy a ludaskása a szegények asztalán ugyanúgy jelen volt, mint a főnemesek menüsorában. ✿

MÁRTON-NAPI LUDASKÁSA

Hozzávalók:

- ✿ 1 kg libaaprólék (nyak, szárny, zúza, szív) ✿ 300 g rizs ✿ 2 sárgarépa ✿ 1 fehérrépa ✿ 1 zeller ✿ 1 nagy fej vöröshagyma ✿ 3 gerezd fokhagyma ✿ 2 babérlevél ✿ Só, bors ízlés szerint ✿ 2 evőkanál libaszír ✿ 1 csokor petrezselyem

Elkészítés:

1. A libaaprólékot alaposan megtisztítjuk, majd hideg vízben feltesszük főni. Hozzáadjuk a babérlevelet, sót, borsot, és lassú tűzön főzzük, amíg a hús meg nem puhul.
2. Közben a zöldségeket megtisztítjuk és felkockázzuk. A hagymát és a fokhagymát apróra vágjuk.
3. A libaszírt egy nagy lábasban felhevítjük, üvegesre pirítjuk benne a hagymát, majd hozzáadjuk a fokhagymát is.
4. A megfőtt libaaprólékot kivesszük a levesből, a húst leszedjük a csontokról, és apróra vágjuk.
5. A rizst a hagymás alaphoz adjuk, és pár percig pirítjuk. Ezután hozzáadjuk a felkockázott zöldségeket és a libahúst.
6. Felöntjük annyi levessel, hogy ellepje, és lassú tűzön, fedő alatt puhára főzzük.
7. Végül apróra vágott petrezselyemmel megszórjuk, és forrón tálaljuk.

KERESZTREJTVÉNY

Olvasóinkat hónapról hónapra játékra hívjuk, amelynek nem titkolt célja, hogy izgalmas, érdekes részleteket fedezzenek fel a budai Várnegyed csodás épületei között sétálva. A kérdés és egyben a rejtvény megfejtése ezúttal: milyen zenei eseménysorozatot rendeznek minden évben a Budavári Palotanegyedben, a Beethoven-teremben?

A megfejtést, valamint a játékos nevét és címét november 15-ig várjuk e-mailben (budavarisetak@varkapitanysag.hu) vagy postai levélben (Várkapitányság Nonprofit Zrt., 1519 Budapest, Pf. 365). Kérjük, az e-mail tárgyában vagy a borítékon tüntessék fel: Magazin, rejtvény. A megfejtést postai úton beküldő játékosainkat kérjük, hogy a telefonszámukat is szíveskedjenek elküldeni a kapcsolatfelvétel megkönnyítése érdekében.

A helyes megoldást beküldők között páros belépőjegyet sorsolunk ki a Budai Várséták tematikus vezetéseire.

		TÉRKÉPET SZÉTHAJT	TERÜLET JELE A FIZIKÁBAN	PÁROS TRAPP!	SZÖLŐFAJTA	ELEMI TÖLTÉS JELE	
	1						L
	LENDÜLET JELE		PERU AUTÓJELE FRANCIA ARANY			ÁRAMERŐSÉG JELE KERÜLET JELE	
	ATOMMAG! VÉGTELEN TÉR!			RAKTÁR, RÖVIDEN AZ EDZÉS ELEJE!			
	2	ZENEI HANG	NYÁJAT HAJT CSEH SPORTJEL			EGYIK VITAMIN MAGYAR HÍRÜGYN.	
KOKETT					SZÉKES-EGYHÁZ A CÉRIUM VEGYJELE		LUTON HATÁRAI!
CSODÁLKOZÓ HANG		..., A HANGYA KAPACITÁS JELE	INTERCITY ELLENÁLLÁS JELE		SZÖNYEG-ÁRUHÁZ KELVIN		
	N					INDIUM VEGYJELE	

A megfejtést beküldő személyek a megfejtés beküldésével elfogadják, hogy személyes adataik kezelése a <http://varkapitanysag.hu/adatkezesi-tajkoztato> internetes oldalon elérhető tájékoztatónak megfelelően történik.

BUDAVÁRI BORMESÉK

SÉTA A POLGÁRVÁROSBAN, KOCCINTÁS
A DE LA MOTTE-BEER-PALOTÁBAN

További információ és jegyvásárlás:
budaivarsetak.hu

**Budai
Várséták**

**BUDAVÁRI
PALOTÁNEGYED**